

Working Papers in Sociology 1 / 2026

ISSN 2453-6970

**Morálne záväzky či nevyhnutnosť?
Významy „My“ a „Musíme“ v novoročných
príhovoroch slovenských a českých prezidentov**

Zuzana Kusá – Viktoria Momont

Január 2026

SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV
SLOVENSKEJ AKADÉMIE
VIED INSTITUTE FOR
SOCIOLOGY OF THE SLOVAK
ACADEMY OF SCIENCES

Január 2026: Morálne záväzky či nevyhnutnosť? Významy „My“ a „Musíme“ v novoročných príhovoroch slovenských a českých prezidentov.

Zuzana Kusá

Viktoria Momont¹

Sociologický ústav SAV, v. v. i.²

Obsah

Úvod	1
1. Sociológia, reč v interakcii a gramatické formy	3
2. Zameranie a postup skúmania	5
3. Vôľa, morálny záväzok, nevyhnutnosť a my v príhovoroch prezidentov ..	12
a) Oblasti zacielenia <i>musíme</i>	14
b) Významy <i>musíme</i>	19
c) Implikované významy <i>my</i>	24
Záver	27
Zdroje	30
Príloha č. 1	32

Úvod

Pre spoločenských vedcov je používanie prvej osoby množného čísla, tzv. autorského plurálu, bežnou vecou. Vychádza z uznania, že naše poznanie ťaží z výsledkov bádania mnohých autorov a prispieva do kolektívneho diela. Plurál prvej osoby je nielen samozrejme používaným gramatickým tvarom, ale aj výskumnou témou: pozornosť mu venujú výskumníci rodinného života, interakcií v rámci opatrovania (napr. Karan et al 2022, Cruwys – Halford 2022) a tiež politického života a ďalších prostredí, kde sa objavuje potreba mobilizovať a zosúladiť individuálne vôle pre spoločné konanie (Iñigo – Mora 2004).

¹ Študentka katedry sociológie Fi FUK v Bratislave

² Štúdia je výstupom riešenia projektu VEGA č. 2/0110/23 Spoločenská morálka a hodnotové dilemy v politickom diskurze a projektu APVV-24-0467 Zmeny hodnotových orientácií na Slovensku a v Európe: Výzvy a súvislosti. (CAVOSE). Oba projekty sa riešili a riešia na Sociologickom ústave SAV, v. v. i., ktorý je pracoviskom Zuzany Kusej.

Plurál prvej osoby typicky používajú osoby splnomocnené zastupovať politické či iné spoločenstvo, ekonomickú korporáciu či občianske hnutie a pod., a robiť rozhodnutia v jej mene. Takýmito osobami sú aj prezidenti. Bez ohľadu na rozsah kompetencií im obvykle prislúcha úloha hlavného predstaviteľa štátu. Ich zastupiteľské povinnosti sú pomerne striktne upravené zákonom. Inak je to s ich prácou na tom, aby v nich obyvateľstvo videli toho, kto zastupuje záujmy občanov a koná tak v súlade so sľubom predneseným počas inaugurácie.³ Táto práca je menej regulovaná, no ako ukazuje viacero výskumov, vrátane nášho (Coe – Neumann, 2011, Skiiling 2011, Kusá 2025b), jej súčasťou systematické uprednostňovanie prvej osoby množného čísla a tým podpora predstavy o spoločnom my s obyvateľstvom, ktorého potreby a záujmy prezidenti v súlade s inauguračným sľubom tlmočia a obhajujú.⁴

V slovenčine a češtine sa pri skúmaní práce politikov s gramatickými formami prvej osoby plurálu nemôžeme – na rozdiel od angličtiny či iných jazykov – zamerať na vyhľadávanie používania osobných zámen ja, my, vy. V našich jazykoch sú zväčša zamlčané, keďže ich použitie pôsobí príznakovo.⁵ Slovenčina aj čeština vyjadrujú osobu aj číslo slovesnou formou. Táto cesta výskumu - zamerať sa na slovesá v prvej osobe plurálu - je schodná ale pre variabilitu slovies a mnohosť kontextov mimoriadne prácna.

V tejto štúdii završujeme naše skúmanie novoročných príhovorov slovenských a českých prezidentov prednesené v rokoch 1994 až 2024 (Kusá 2022, 2025a, 2025b).⁶ Pozornosť tu venujeme spôsobom, akými prezidenti voľbou prvej osoby plurálu prispievajú k tvorbe obrazu o záujmoch a cieľoch spoločného (občianskeho či národného) my. Skúmame aj kontexty používania tejto gramatickej formy a snažíme sa aj „rozšifrovať“ implikované chápania my v týchto kontextoch.

Nezvláduteľnej komplexnosti výskumu používania tohto gramatickej tvaru sme sa vyhli rozhodnutím zamerať sa len na prezidentské *využívanie prvej osoby plurálu pomocných modálnych slovies* (chcieť, môcť, musieť), presnejšie jedného: prvej osoby plurálu pomocného modálneho slovesa *musíme*. Používanie *musíme* je popri imperatíve modálnych a plnovýznamových slovies zrejme najsilnejší spôsob, akým

³ Bod 1 článku 104 Ústavy SR zaväzuje prezidenta „*dbať o blaho slovenského národa, národnostných menšín a etnických skupín žijúcich v Slovenskej republike*“ a *vykonávať svoje povinnosti „v záujme občanov...“* Podľa bodu 2 článku 59 Ústavy ČR súčasťou sľubu prezidenta je záväzok zastávať prezidentský úrad „*v zájmu všeho lidu a podle svého nejlepšího vědomí a svědomí*“.

⁴ V štúdii používame generické maskulínium prezidenti s presvedčením, že to neublíži historickej pamäti na slovenskú prezidentku Zuzanu Čaputovú, ktorá vykonávala tento úrad v rokoch 2020 až 2024.

⁵ Uvedenie osobného zámena ja alebo my pôsobí podľa lingvistov (pozri Bodnárová 2016 s odkazmi na Oravec 1961, Šikra – Furdík 1982) príznakovo: implikuje vyčlenenie, odlišenie sa, teda niečo konfliktné. Zriedkavosť použitia osobných zámen potvrdila aj naša analýza frekvencie slov v 60 prezidentských príhovoroch. Osobné zámeno „vy“ v nich nebolo vôbec použité. „My“ bolo použité 58 krát. Ja/já sa v príhovoroch vyskytuje 49 krát, a to prevažne ako české „já“ (35 x), z toho 29 x v príhovoroch Miloša Zemana.

⁶ Kolekciu českých novoročných, respektíve vianočných príhovorov uzavierame posledným príhovorom prezidenta Miloša Zemana, ktorý odznel počas vianočných sviatkov roku 2022.

rečníci vyjadrujú väzbu spoločenstva a mobilizujú spoločnú vôľu či k povinnostiam vyzývajú oslovované spoločenstvo. Skúmanie používania výrazu *musíme* môže byť preto podľa nás relevantné pre rad sociologických tém, nielen pre analýzu politického diskurzu.

Naša štúdia je usporiadaná nasledovne. V jej prvej časti stručne osvetlíme relevantnosť výskumného zamerania na gramatické formy verejnej reči a reči v interakcii, akou prezidentské príhovory sú alebo zamýšľajú byť. V druhej časti stručne, s odkazmi na už publikované výstupy analýzy prezidentských príhovorov, predstavíme korpus dokumentov, s ktorým sme pracovali, a podrobnejšie postup analýzy častí príhovorov, ktoré obsahovali výraz *musíme*. Ukážeme, že našu analýzu viedli tri exploračné otázky, odpovede na ktoré sme hľadali v každej textovej časti obsahujúcej výraz *musíme*. Sú to otázky: 1) *Akej predmetnej oblasti spoločenského života sa musíme týka a k akej aktivite vyzýva?* 2) *Aký význam má „musíme“ v tomto kontexte? Ide o morálny záväzok, vonkajší tlak, rozpoznanú úlohu alebo niečo iné?* A napokon 3) *Aký charakter či štruktúra my vyplýva z toho či onoho použitia musíme v danom kontexte?*

Tretia časť má deskriptívno-komparatívny charakter a predstavuje výsledky analýzy *musíme* v príhovoroch českých a slovenských prezidentov. Porovnávame zistenia, ktoré sa týkajú predmetných oblastí a činností, ku ktorým sa viažu imperatívne *musíme* prezidentov, významy *musíme* a implikované charaktery *my*. Ukážeme zistené rozdiely najmä v predmetnom zacielení slovenského a českého „*musíme*“ a aj rozdiely medzi jednotlivými prezidentmi. Podobnou črtou „*musíme*“ slovenských aj českých prezidentov je, že len okrajovo majú význam nutného prispôsobenia sa vonkajšiemu tlaku, a naopak prevažuje dôraz na aktívny a zodpovedný prístup k životu a občianskym povinnostiam v zmysle morálnej povinnosti. Slovenskí a českí prezidenti tiež podobne zdôrazňujú a vyžadujú od občanov (aj vlád) kritické posudzovanie stavu vecí, zohľadňovanie faktov a kritickú sebareflexiu vlastných schopností. Prezidentské používanie *musíme* vo význame morálnych záväzkov sa väčšinou spája s *inkluzívne chápaným my*, ktoré neberie do úvahy rozdiely medzi skupinami obyvateľstva, naopak, podsúva chápanie homogénneho celku. V krátkom závere rekapitulujeme prínos aj slabiny nášho pokusu analyzovať gramatické formy v príhovoroch prezidentov a snahu ukázať, že pozornosť k mikroaspektom verejnej reči by mohla obohatiť výskumy politického diskurzu, kolektívnych identít a ďalších sociologických tém.

1. Sociológia, reč v interakcii a gramatické formy

Na tomto priestore nie je možné férovo charakterizovať rozsiahle pole výskumu, ktoré prekračuje korešpondenčné chápanie vzťahu jazyka a reality a predmetne sa zameriava na činný aspekt tohto vzťahu, teda na reč ako konanie, reč ako utvárajúcu

realitu.⁷ Nemožno však vynechať pozorovania Georga Simmela (1965), Ervinga Goffmana (1959/1999; 1978/2003), etnometodologické výskumy a nadväzujúcu Sacksovu konverzačnú analýzu (1973), Habermasove mohutné dielo venované reči ako spoločenskému konaniu (1984/2011) tiež väčšími metodologicky orientovanú kritickú analýzu diskurzu a ideológií Teun Van Dijka (1998), Normana Fairlougha (2000, 2003), Ruth Wodak (2003, 2006) a ďalších.⁸ Tu nadväzujeme najmä na výskumy politického diskurzu, osobitne verejných rečí prezidentov, ktoré sme už čiastočne predstavili v Kusá (2022, 2025a, 2025b).

Časť výskumu orientovaného na mikro aj makro lingvistické črty jazyka čerpá z diela britského lingvistu Michaela A. K. Hallidaya (1985), ktorý medzi prvými zdôrazňoval vzťah medzi gramatickým systémom a spoločenskými a osobnými potrebami, ktorým má reč slúžiť. Halliday rozlišoval tri vzájomne prepojené (meta)funkcie reči: myšlienkovú funkciu, prostredníctvom ktorej reč dodáva či prepožičiava⁹ skúsenosti štruktúru; ďalej interpersonálnu funkciu, ktorou rečou vytvárame vzťah medzi účastníkmi komunikácie, a textovú funkciu, ktorou sa vytvára súvislosť a súdržnosť prehovorov či textov. Spoločenských vedcov zaujímajú najmä o prvé dve funkcie reči. V rámci CDA sa napríklad skúma predstavovanie politických zámerov a rozhodnutí ako nemajúcich inú alternatívu či zdôvodňovanie zámerov, ktoré potenciálne obmedzujú ľudské práva. Výskumníci tiež venujú pozornosť tomu, ako sa politici či iní privilegovaní rečníci¹⁰ svojou rečou naznačujú či udržiavajú vzťah so svojimi interakčnými partnermi či zamýšľanými adresátmi.

Výskum sociálnych účinkov gramatických foriem vychádza z uznania ich moci spoluutvárať kultúru a život spoločnosti. V sociálnej psychológii sa podľa Rona Harrého tradične zameriaval najmä na medziskupinové vzťahy a používanie tretej osoby plurálu: vyčleňujúceho „oni“ (2014: xx)¹¹. Používanie prvej osoby plurálu s cieľom vytvárať väzbu či mobilizovať adresátov verejných rečí je novšou oblasťou výskumu. Okrem už spomínaného výskumu rodinného, partnerského života či opatrovania tejto gramatickej forme venujú pozornosť aj výskumníci politického diskurzu. Pozorovať ju možno najmä v reči verejných činiteľoch oprávnených zastupovať politický „národ“ či obyvateľstvo určitého štátu alebo aspirujúcich na takýto post. Rečnenie o zámeroch, obavách či nádejach ako o našich spoločných ukazuje na ich záujem vytvárať obraz

⁷ Ako pripomína John Lee s odvolaním sa na Wittgensteina, v každom jazyku iba menšia časť slov „zobrazuje“ realitu, naopak mnohé hrajú v reálnom živote konkrétnu úlohu. (Lee: 1991: 2017). Dodajme, že k takýmto akčným slovám patria modálne slovesá, vrátane pomocných modálnych sloves chcieť, môcť a musieť.

⁸ Výborný prehľad metodológií a zameraní kritickej analýzy diskurzu (CDA) podáva Kárniková (2023).

⁹ Tento preklad anglického výrazu *lend* podľa nás vystihuje skutočnosť, že určitú skúsenosť je možné vyjadriť rozmanitými a niekedy aj protichodnými spôsobmi.

¹⁰ Nemusí ísť o privilegovaných rečníkov, pripomeňme dôležité Goffmanove pozorovanie (1959, 1978), že funkciou predmetne akokoľvek zameranej interakcie zoči-voči je aj udržiavanie tváre (pocitu dôstojnosti) partnera v interakcii (ak ide o interakcie, ktorých účastníci mali záujem na ich opakovaní či trvaní).

¹¹ Harré napísal predslov k prvému zborníku štúdií, ktoré sa venujú výhradne používaniu osobného zámena „my“ v rôznych jazykoch a kontextoch (Pavlidou 2014).

spolupatričnosti, spoločných záujmov a budúcnosti a zároveň prezentovať prezidenta či iného verejného činiteľa ako „jedného z vás“¹². Podľa autoriek Campbell a Jamieson (2008) sa tým tiež symbolicky naznačuje verejnosti, že nie je len súborom jednotlivcov ale predstavuje prepojený celok. Možno je nadbytočné dodávať, že tento zámer preferenčného využívania prvej osoby plurálu je v demokratických pomeroch protikladom funkcie tzv. majestátneho plurálu („My, hlava pomazaná, z Božej vôle kráľ“). Ak majestátny plurál monarchov a cirkevných hodnostárov vyjadroval sociálnu a mocenskú povýšenosť a vznešenosť¹³, plurál demokratických politikov má pomáhať dojmu ich rovnoprávneho členstva v existujúcej národnej či politickej kolektívite.

Nielen osobné zámená, ale aj pomocné modálne slovesá v prvej osobe plurálu používané osobami reprezentujúcimi spoločenstvo či spoločnosť sú politicky relevantné. Pripomeňme, že *Môžeme* (We can, Yes We can) sa stalo úspešným mobilizačným heslom Obamovej volebnej kampane, prevzala ho chorvátska ľavica (Možemo) a ženské environmentálne hnutie (WECAN). V snahe vytvárať predstavu o spoločných záujmoch a vôli obyvateľstva politici využívajú v prvej osobe plurálu aj pomocné modálne slovesá chcieť, môcť či musieť. Tieto slovné druhy vyjadrujú rôzne stupne prejavu vôle, kolektívnej sily, nutnosti, povinnosti či morálneho záväzku určitej kolektivity a aj preto by nemali zostávať mimo sociologickej pozornosti.

2. Zameranie a postup skúmania

Výskum novoročných príhovorov slovenských a českých prezidentov prednesených v rokoch 1994 až 2024 sme už predstavili v skorších prácach (Kusá 2022, 2025a, 2025b). Základný korpus našich dát tvorilo 30 slovenských a 30 českých príhovorov. Rovnaký počet príhovorov umožňuje korektné porovnávanie ich kvantifikovateľných aspektov. Pomocné kvantitatívne a kvalitatívne triedenia a analýzy príhovorov sme vykonávali s kvalitatívnym softvérom Atlas.ti.

Zacielenie nášho skúmania len na používanie plurálu pomocného modálneho slovesa *musíme* vychádzalo primárne z potreby vymedziť a určiť zvládnutelný rozsah skúmania funkcií používania prvej osoby plurálu. Vo výbere tohto modálneho slovesa nás však inšpiroval aj Skillingov výskum diskurzu novozélandskej koalícnej vlády o globalizácii a obraňovaní národných záujmov (2011). Podľa jeho zistení patrí intenzívne používanie „imperatívu nutnosti“ (musíme) popri orientácii na budúcnosť a používaní prvej osoby množného čísla ku kľúčovým črtám diskurzu vlády usilujúcej sa vytvárať dojem názorovej jednoty spoločnosti.

¹² Slovenskí a českí prezidenti naznačovali túto spolu-náležitosť v novoročných príhovoroch aj oslovením: „vážení spoluobčania“ (Zuzana Čaputová pridala aj spoluobčianky). Tradíciu prerušil až súčasný slovenský prezident Pellegrini, ktorý začal používať oslovenie „Slováci a Slovenky“. To konštatujeme len na okraj, jeho príhovory, rovnako ako príhovory českého prezidenta Petra Pavla, už nie sú zahrnuté do analýzy.

¹³ Podľa Králika (2015: 388) vznešený pôvodne znamenalo „vynesený nahor na znak úcty“, čiže bola tu významovo zhoda so slovom povýšený.

V tabuľke č.1 prevzatej zo štúdie (Kusá 2025b) vidíme počet použítí niektorých tvarov slovesa byť a pomocných modálnych slovíes môcť chcieť a musieť v novoročných príhovoroch slovenských a českých prezidentov. Používanie prvej osoby plurálu vysoko prevažuje nad používaním druhej osoby. Slovenskí prezidenti používajú prvú osobu plurálu byť a modálnych slovíes - s výnimkou „musíte“ - výrazne častejšie ako českí prezidenti. Tieto rozdiely sme dávali do súvisu so zisteným vyšším zastúpením častí slovenských príhovorov, v ktorých prezidenti uvažovali alebo sa zmieňovali o hodnotách a morálnom zdraví spoločenského a politického života, a ich vyšším príklonom k chápaniu svojej role ako „svedomia spoločnosti“.¹⁴ Výrazný rozdiel vidíme aj v používaní prvej osoby plurálu pomocného modálneho slovesa musieť, ktorého používanie v prezidentských príhovoroch je hlavným predmetom tejto štúdie.

Tabuľka č. 1 Porovnanie frekvencií prvej a druhej osoby slovesa byť a pomocných modálnych slovíes v korpuse novoročných príhovorov

prezidenti	Som jsem	Sme jsme	Ste Jste	Môžem můžu	Môžeme Мůžeme	Chceme chceme	Chcete chcete	Musíme musíme	Musíte musíte
slovenskí	199	419	58	11	44	21	2	49	0
Českí	159	154	11	1	20	6	0	28	5

Zdroj: Kusá 2025b: 83¹⁵

Ako sme už avizovali, v tomto príspevku sa zameriavame len na najsilnejšiu formu vyjadrovania spoločnej vôle či nutnosti, teda na pasáže prezidentských príhovorov obsahujúce výraz *musíme*. Musieť je významovo mnohoznačný výraz. Podľa [Krátkeho slovníka slovenského jazyka](#) (2003) má toto pomocné modálne sloveso v spojení s neurčitkom okrem hovorových použití päť kontextovo odlišných významov. Môže vyjadrovať (1) objektívnu nevyhnutnosť, (2) povinnosť, (3) potrebu, (4) nátlak, rozkaz a (5) vôľu, chcenie. V našom korpuse novoročných príhovorov sa toto modálne sloveso v tvare musíme nachádza 77 krát (pozri Tabuľka č.1). Táto významová variácia podnecuje exploračné otázky a tiež záujem o komparácie významov „musíme“ slovenských a českých prezidentov.

V analýze častí príhovorov¹⁶ obsahujúcich výraz musíme sme si kládli tri hlavné a vzájomne prepojené otázky. Prvá sa týkala *oblasti či predmetu činnosti*, ktorú podľa prezidentov musíme vykonať či vykonávať. Druhá otázka sa pýtala na z kontextu

¹⁴ Ako sme ukázali v Kusá (2025b), túto rolu modelovo stvárňoval Václav Havel, ale jeho nasledovníci v úrade sa od nej pomerne výrazne (Klaus) alebo úplne (Zeman) odklonili.

¹⁵ Tabuľku sme doplnili o prvú osobu singuláru byť. V zhode s predpokladom slovenskí prezidenti plurál používali dvakrát častejšie. V príhovoroch českých prezidentov však jednotné číslo jsem počtom prevyšuje jsme. Hlavným prispievateľom je prezident Miloš Zeman (108 krát), najmenej ho používal Klaus (15 x).

¹⁶ Spôsob ich vyčlenenia približujeme na inom mieste štúdie.

vyplývajúci *význam musíme*, teda či implikuje reflektovanie nevyhnutnosti, vyjadruje morálnu povinnosť, z poznania stavu vecí vyplývajúcu úlohu poznanie „národnej vôle“, či kolektívne chcenie. Tretia výskumná otázka stavala na zodpovedaní dvoch predchádzajúcich a pýtala sa na *charakter my*, ktoré prezidenti použitím musíme v konkrétnej textovej časti implikujú. Už prvé čítanie vyselektovaných textových častí obsahujúcich výraz musíme totiž ukázala, že nevyslovené ale implicitne zrozumiteľné prezidentské „my“ nie vždy zahŕňa a všetko obyvateľstvo, ale v niektorých prípadoch obyvateľstvo/voličov oddeľuje od predstaviteľov vlády a ďalších aktérov s mocou alebo vplyvom na spravovanie a hospodárstvo spoločnosti a prezidentský plurál zastupuje jednu časť spoločnosti a v jej mene ukladá úlohy druhej.

Postup analýzy

Predpokladom a prvým krokom analýzy bolo vyčleniť z novoročných prezidentských príhovoroch textové časti obsahujúce výraz musíme.¹⁷ V ich vyčleňovaní či „vystrihovaní“ z príhovorov sme sa snažili zachovať čo najplnšie kontext argumentu, v ktorom prezidenti použili tento výraz. Bez tohto kontextu by často nebolo možné identifikovať predmetnú oblasť musíme, jeho význam a ani zamýšľané chápanie subjektu my. Početnosti výrazu *musíme*, ktoré uvádza tabuľka č. 2 sú vyššie ako počty vyčlenených textových častí, keďže v niektorých pasážach sa výraz musíme vyskytoval aj viackrát.

Tabuľka č. 2 Frekvencie „musíme“ a „musíte“ v príhovoroch slovenských a českých prezidentov¹⁸

	MK	RSCH	IG	AK	ZČ	VH	VK	MZ
Musíme	5	9	23	6	7	14	8	6
Musíte	0	0	0	0	0	1	0	4

Rozsah vyčleneného textu varioval podľa šírky a zložitosti konkrétnej argumentácie.¹⁹ Napríklad najrozsiahlejšia argumentácia R. Schustera (2000) o potrebe neklesať na duchu v situácii (kolektívneho a individuálneho) nezdaru mala 206 slov. Naopak v najkratšom argumente či výzve k rešpektovaniu zásad spolunažívania si I. Gašparovič vystačil s 26 slovami:

¹⁷ Využitie softvéru na vyhľadávanie slov dovoľuje replikovať našu analýzu. To ale nevylučuje interpretačné rozdiely. Môžu byť – okrem iného – aj dôsledkom nerovnakého ohraničenia analyzovaných textových častí s výrazom musíme.

¹⁸ Inicialy prezidentov v tabuľke nahrádzajú mená prezidentov v tomto poradí: Michal Kováč, Rudolf Schuster, Ivan Gašparovič, Andrej Kiska, Zuzana Čaputová, Václav Havel, Václav Klaus a Miloš Zeman. Pripomíname, že kým českí prezidenti a Ivan Gašparovič boli vo funkcii dve päťročné obdobia, ostatní slovenskí prezidenti vykonávali úrad prezidenta len jedno obdobie.

¹⁹ Napríklad v pasáži príhovoru V. Havla z roku 1995, v ktorej hovorí o potrebe a spôsobe práce na vízii pre Českú republiku, prezident použil výraz musíme až v trinástom zo štrnástich riadkov argumentácie. No bez predchádzajúcich 12 riadkov by jeho záverečná veta „*Vše, co pozoruji, co slyším a co mi odkrývají rozmanité zkušenosti, mi potvrzuje, že toto je cesta, kterou musíme v nadcházející době jít*“ nebola zrozumiteľná a mohla by byť chybné interpretovaná.

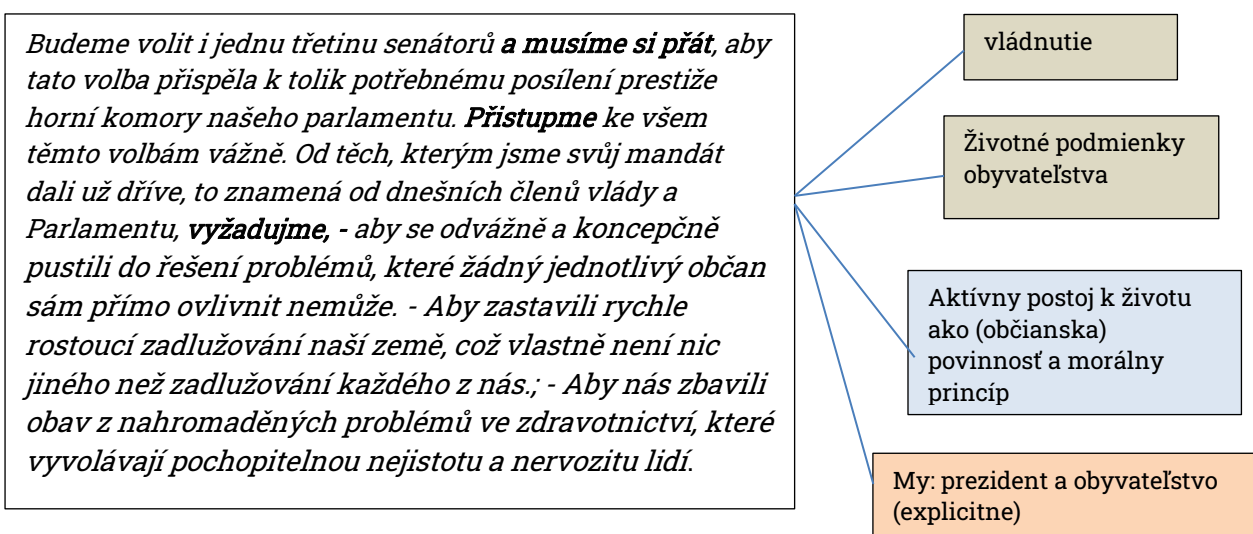
Pozdvihnime úctu človeka k človeku; rešpektujeme sa navzájom, deklarujeme, že nie všetci musíme mať rovnaký názor, ale rešpektujeme právo a slobodu na vyslovenie pravdy, svojho názoru. (Gašparovič 2006)

Všimnime si, že v tejto ukážke (Gašparovič 2006) sú aj všetky ostatné slovesá v prvej osobe plurálu a zároveň v rozkazovacom móde. Používanie imperatív vo vyselektovaných textových častiach sa javí ako analyticky významné. Ak sa imperatív (a musíme) spájal s témou vzťahov medzi ľuďmi a morálnymi princípmi, zväčša indikoval inkluzívne my, nás všetkých bez rozdielu, keďže morálne princípy majú zaväzovať všetkých členov spoločnosti, bez ohľadu na ich mocenskú pozíciu.

Postupovali sme nasledovne. Odseky s výrazom musíme sme pozorne čítali a kategorizovali (kódovali) ich obsah Túto základnú analýzu sme robili nezávisle na sebe. Aj kategórie pre témy určené našimi exploračnými otázkami (Aká predmetná oblasť?; Aký význam musíme?; a napokon, Aký implicitný charakter my?) sme stanovovali samostatne. Po vzájomnej výmene základných analytických výstupov a ďalších čítaniach textových častí s výrazom musíme sme naše kategórie/kódy upravovali, dopĺňali, menili a tiež spájali: menej často sa vyskytujúce a v niečom príbuzné kategórie a formulovali pre ne všeobecnejšie pomenovanie.

Každej analyzovanej textovej časti sme priradili minimálne tri kódy viažuce sa na naše tri výskumné otázky. V textových častiach s komplexnou argumentáciou sme niekedy identifikovali viac ako jednu predmetnú oblasť a/alebo viac významov musíme a konštrukcií my. Ako príklad uvádzame kódovanie ukážok z príhovoru Václava Klause (2004) a Zuzany Čaputovej (2024). Na obrázkoch farebne odlišujeme kódy predmetných oblastí (sivozelená), kódy významu musíme (belasá) a kódy pre charakter my (tehlová).

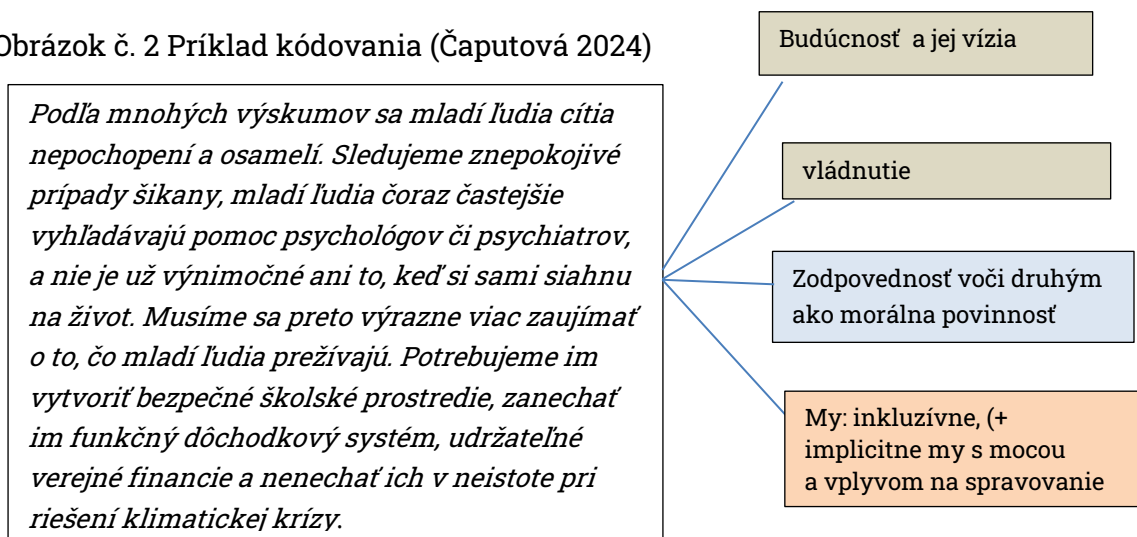
Obrázok č. 1 Príklad kódovania (Klaus 2004)

Václav Klaus v textovej časti v obrázku č. 1 vyzýva spoluobčanov, aby blížiacie voľby brali ako plnenie občianskej povinnosti povzbudzuje ich, aby spoločne s ním od

zvolených predstaviteľov žiadali zodpovedné plnenie úloh vládnutia, ktoré ovplyvňujú súčasné aj budúce životné podmienky obyvateľstva. Tieto skutočnosti sme kódovali kódmi vládnutie a životné podmienky obyvateľstva. Spoluobčanov žiada (imperatívnou formou *vyžadujeme*), aby sa nesprávali trpne, a od vlády vyžadovali riešenie viacerých naliehavých problémov, teda nastoľuje morálnu požiadavku aktívneho prístupu k životu. Zjavné je spojenectvo prezidenta so spoluobčanmi a formulovanie očakávaní (požiadaviek) od vlády, ktorá v tejto ukážke nie je súčasťou my.

Obrázok č. 2 Príklad kódovania (Čaputová 2024)

V ukážke (obrázok č. 2) Zuzana Čaputová vyjadruje znepokojenie nad psychickým zdravím mladých ľudí a nepriamo aj obavy o ich budúcnosť. V musíme nás vyzýva k zodpovednej starostlivosti o ich blaho. Táto morálna povinnosť zaväzuje všetkých, teda implikuje inkluzívne my. Neimperatívnou (oznamovacou) formou hovorí o potrebných úlohách pre zaistenie bezpečnej budúcnosti mladých ľudí. Tie sa týkajú sa spravovania spoločnosti (kód vládnutie) a sú vykonateľné len politikmi a ďalšími aktérmi s mocou a vplyvom.

Po úpravách a spájaní kódov sme vo finálnom kategorizovaní textových častí pracovali s osemnástimi kódmi. Spájanie príbuzných kódov sa týkalo najmä kódov označujúcich predmetné či činnostné oblasti musíme. V konečnom triedení sme rozlíšili štyri *kategórie oblastí musíme*. Najpočetnejšou kategóriou (najčastejšie používaným kódom) bolo *vládnutie*. Zlučuje viaceré kódy označujúce rôzne aspekty spravovania spoločnosti, fungovania jeho rôznych orgánov a politického života. Do tejto kategórie sme zaradili 27 textových častí s výrazom musíme. Vysoké zastúpenie má aj hybridná kategória oblasti *spolužitia a jej morálnych záväzkov* (25 x). Hybridná preto (a to je doteraz nevyriešená komplikácia našej analýzy), že časť kódov zlúčených v tejto kategórii sú aj kódmi medziľudských vzťahov ako *oblasti spoločenského života* ale zároveň sa týkajú aj *významu musíme* ako *morálnej povinnosti* – napríklad čiastkové kódy aktívneho prístupu k životu, rešpektu k druhým ľuďom, starostlivosti o druhých a solidarity so slabšími. Túto dvojdomosť či hybridnosť kategórie sme zohľadňovali pri

interpretácii konkrétnych textových častí a v texte ju opakovane pripomíname. Ďalšími kategóriami oblastí musíme sú *budúcnosť* (13 x) a *materiálna situácia/životné podmienky obyvateľstva* (11 textových častí).

Analýzou textových častí sme dospeli k štyrom *významovým kategóriám musíme*. Najpočetnejšia bola už spomenutá hybridná či dvojdomá *kategória morálnych záväzkov*, ktoré sa prelínajú s predmetnou oblasťou spolužitia ľudí. V tejto kategórii sú zlúčené pôvodné a špecifickejšie kódy ako *výzvy k aktívnemu postoju k životu a zdolávaniu jeho prekážok*,²⁰ *výzvy k rešpektu a ohľaduplnosti voči druhým ľuďom* a ďalšie. Početná aj kategória významu musíme viažuca sa *racionálnu nutnosť* „zohľadňovať pri rozhodovaní fakty“ a *morálnu povinnosť* „pozerať sa pravde do očí“, priznávať si chyby a poučiť sa z nich. Do tejto kategórie sme kódovaním zaradili 20 textových častí. Vysoké zastúpenie (18 textových častí) mala aj kategória morálnej povinnosti *zodpovednosti za dôsledky vlastného konania a zodpovednosti voči druhým*. Tento druh morálnej povinnosti sme nevčlenili do spoločnej kategórie a kodovali samostatne aj preto, že prezidenti takto chápané musíme často adresovali ako výzvu politikom a ďalším aktérom činným v oblasti vládnutia. najmenej často prezidenti používali musíme vo význame *zohľadňovania vonkajšej nutnosti či prijímania nevyhnutnosti* (11 x). Textové časti v tejto kategórii sa týkali najmä globálnych procesov, medzinárodného ukotvenia štátu či ekonomických reforiem.

Na príkladoch kódovania (obrázok č. 1 a č. 2) sme ukázali, že textovým častiam, ktoré mali väčší rozsah a zložitejšiu argumentáciu, sme priradili kódy viacerých predmetných oblastí a v niektorých prípadoch aj kódy viacerých významov musíme. V tabuľke č. 5 v prílohe, ktorá je výsledkom analytickej operácie programu Atlas.ti a zobrazuje spoločný výskyt kódov v jednotlivých ukážkach, môžeme vidieť, že napríklad v 18 z 27 textových častí kategorizovaných ako vládnutie sme identifikovali implicitné „my“ ako my politici a aktéri s mocou rozhodovať o zákonoch a distribúcii zdrojov, v desiatich „musíme“ vo význame potreby kriticky posudzovať realitu, zohľadňovať fakty aj vlastné nedostatky, v šiestich „musíme“ vo význame morálnej zodpovednosti za vlastné konanie a za druhých (za obyvateľstvo) a v piatich musíme ako akceptovanie nevyhnutného. Kód vládnutie sa v textových častiach tiež šesť krát spoločne „vyskytuje“ s kódom budúcnosť, no len štyrikrát kódom materiálna situácia/životné podmienky obyvateľstva.

²⁰ Dobrým príkladom výziev k aktívnemu (a nádej nestrácajúceho) postoju je pasáž z príhovoru R. Schustera (2000). Širším kontextom príhovoru je zabrzdenie prístupového procesu Slovenska do EÚ, zložitá ekonomická situácia a vysoká nezamestnanosť. Pasáž nasleduje po jeho slovách o roku, ktorý ešte neprinesie zlepšenie: *Dnes často počúvam otázku: Prečo sme to práve my, čo máme niesť celú ťarchu, keď ovocie bude zbierať niekto iný? Nesmieme klesať na mysli a koketovať s osudom neplnoprávných a nesamostatných. Vždy, keď nás pochytí malomyseľnosť, musíme si spomenúť, ako chutí sloboda, ako dlho sme získavali našu nezávislosť. Spomeňme si na Štúra, Štefánika a ich odhodlanie naplniť sebaurčenie slovenského národa. Predstavme si len na chvíľu ich šťastie, keby mohli byť s nami a prežívať tieto vskutku historické chvíle. Z ich pohľadu by sa naše dnešné problémy javili ako malicherné a nepodstatné. Oni sa púšťali doslova do boja s veternými mlynmi ..*

K tejto a k ďalším tabuľkám informujúcich o spoločnom kódovaní (zaradovaní textových častí do viacerých kategórií) sú potrebné dve poznámky. Po prvé, číselné hodnoty v stĺpcoch a riadkoch takýchto tabuliek sú vyššie ako reálne počty kódovania textových častí konkrétnymi kódmi. Je to práve pre viacnásobné kódovanie ukážok a nastavenie operácie evidovania spoločného výskytu kódov tak, že osobitne zaznamenáva susedstvo kódu s každým ďalším kódom textovej časti. No aj tak, a práve preto, sú informácie o spoločnom výskyte kódov užitočné, pretože pomáhajú zdisciplinovať naše uvažovanie a tiež upozorňujú na možné nečakané a zaujímavé javy v textových častiach, ku ktorým by sme sa mali vrátiť.²¹ Po druhé, tabuľky uvádzajúce početnosti majú pri interpretácii len pomocnú zobrazujúcu funkciu, „prevod obsahu na čísla“ nie je cieľom našej analýzy.

Výnimkou z viacnásobného kódovania textových častí obsahujúcich výraz musíme je ich kategorizovanie podľa implikovaného MY. Pri tejto analytickej úlohe (uvažovaní) sme sa v každej textovej časti usilovali určiť len jeden (alebo jeden dominujúci) význam my. Nie vždy to bolo jednoznačné. Príkladom komplikovaného rozhodnutia je ukážka kódovania textovej časti na obrázku č. 2. My Z. Čaputovej na pohľad zahrnuje a zaväzuje zodpovednosťou všetkých občanov a občianky. Zároveň však prezidentka vymenúva úlohy, ktoré je podľa nej nutné vykonať, no tieto úlohy presahujú možnosti bežných obyvateľov a kompetenčne patria politickým predstaviteľom a ďalším privilegovaným aktérom s možnosťou navrhovať a schvaľovať zákony a ovplyvňovať legislatívny proces. Po zvážení rôznych možností významov implicitných my v analyzovaných textových častiach sme sa napokon priklonili k záveru, že prezidenti pripisujú záväzky, povinnosti, úlohy či akceptovanie nevyhnutného trom kategóriám či podobami MY. Je to jednak kategória *inkluzívneho My* (my, ktorého sú všetci, celé obyvateľstvo či občianstvo, sociálne nediferencované my). Ďalšou kategóriou je kategória *My politici* a ďalší aktéri s kompetenciami moci a vplyvu. Tretou kategóriou, ktorú sme rozlíšili v menšom počte textových častí, je *My občania a prezident*. Takéto my je implicitné častiach príhovorov, v ktorých prezident v nejakej veci oponuje parlamentu a exekutíve alebo politikom a ďalším aktérom s mocou a vplyvom adresuje *naše* očakávania. Komparáciám podob kategórií *my* a významov *musíme* sa budeme na konkrétnych textových častiach venovať v nasledujúcej časti štúdie.

²¹ Softvér Atlas.ti značne uľahčuje návrat od čísiel vyjadrujúcich počet textových častí, ktoré boli súčasne kódované určitými kódmi, späť k textu takto kódovaných pasáží. Tým podporuje kritické prehodnocovanie a opakovanú revíziu analýzy, čo sme využívali ešte aj počas práce na texte tejto štúdie. Nie je to neštandardné, naopak: nelineárny postup a opakovaní interakcia rôznych „etáp“ výskumného procesu patrí k základným princípom kvalitatívneho výskumu v tradícii vytvárania podloženej teórie (Glaser – Strauss 1967; pozri tiež Kusá 2021).

3. Vôľa, morálny záväzok, nevyhnutnosť a my v príhovoroch prezidentov

Tam, kde sa uznáva princíp rovnosti medzi ľudskými bytosťami, používanie prvej osoby plurálu slúži na naznačovanie a posilňovanie vzájomnosti, rovnocennosti a spolupatričnosti rečníka či rečníčky s interakčnými partnermi či publikom. Slovenskí a českí prezidenti v novoročných príhovoroch využívajú túto gramatickú formu tiež oslovujú obyvateľstvo štátu ako spoločenstvo a ako členovia tohto spoločenstva.

Výskum využívania tejto gramatickej formy v novoročných príhovoroch slovenských a českých prezidentov sme v tejto štúdii zúžili len na analýzu častí prezidentských príhovorov obsahujúcich výraz *musíme*. Identifikovali sme 62 nerovnako rozsiahlych textových častí, v ktorých argumentácia obsahovala tento výraz. Pri ich opakovanom čítaní sme sa pokúšali hľadať odpovede tri exploračné ako-otázky: *S akými oblasťami* a činnosťami spoločenského života prezidenti spájajú túto silne zaväzujúcu modalitu plurálu? *Aký význam* má viacznačný výraz *musíme* v konkrétnych častiach príhovorov? *Aké chápanie my* možno v konkrétnej danej časti príhovoru rozpoznať?

Predstavovanie zistení odpovedajúcich na tieto tri otázky by ideálne malo byť prepojené, pretože porozumenie významu *musíme* a tiež implicitného *my* nie je možné bez kontextu, teda oblasti, ku ktorej *musíme* cieľi. V záujme prehľadnosti sme však porovnávanie spôsobov používania *musíme* slovenskými a českými prezidentmi rozdelili na tri časti podľa našich exploračných otázok. Na druhej strane toto prepojenie zaisťujeme tak, že v každej časti uvádzame úplné znenie vybraných textových častí a zistenie viažuce sa k exploračnej otázke dopĺňame aj o informácie o kategorizovaní, ktoré je výsledkom hľadania odpovede na zostávajúce dve otázky.

V prvej časti tejto kapitoly porovnáme *oblasti* spoločenského života, s ktorými prezidenti výzvu *musíme* spájajú. V druhej časti porovnáme *významy musíme* a informujeme, či a v čom sa líšia slovenskí a českí prezidenti v chápaní *musíme* (ako morálnej povinnosti, racionálnej úlohy či nevyhnutnosti, ktorej sa obyvateľstvo musí prispôbiť?). V tretej časti skúmame *charakter my*, ktoré môžu implikovať argumentácie prezidentov v častiach ich príhovorov obsahujúcich výraz *musíme*.

Zásadnou orientačnou a kontrolnou pomôckou analýzy je tabuľka č. 3, ktorá uvádza počty textových častí príhovorov jednotlivých prezidentov, ktorým sme priradili konkrétny kód. V záhlaví stĺpcov (v prvom riadku tabuľky) sú iniciály jednotlivých prezidentov s indexovým číslom, ktoré udáva počet textových častí z ich príhovorov, ktoré obsahujú výraz *musíme*. V ďalších riadkoch tabuľka uvádza pre každého prezidenta počty textových častí, ktoré sme označili kódom určitej (široko chápanej) oblasti, identifikovali v nich určitý význam *musíme* a typ prezidentovho implicitného *my*. Pripomíname, že široká kategória Morálne povinnosti spolu, do ktorej sme zlúčili špecifickejšie kategórie týkajúce sa morálnych princípov, je hybridná: je súčasne aj

označením oblasti spoločenského života (občianske súžitie, medziľudské vzťahy) a zároveň aj významom *musíme ako povinnosti žiť morálne a ohľaduplne k druhým ľuďom*. Keďže textovým častiam sme často priradovali viaceré kategórie oblastí či významov musíme, početnosti kódov za oblasti či musíme sú väčšinou vyššie ako počet kódovaných častí. Počtu textových častí s výrazom musíme (62) zodpovedá len súčet kódov za kategórie implikovaného významu my.

Tabuľka č. 3 Počty kódov použitých pri kódovaní častí prezidentských príhovorov obsahujúcich výraz musíme

Kódy a zoskupenia kódov	VH ₇	VK ₆	MZ ₅	MK ₅	RS ₈	IG ₁₉	AK ₇	ZČ ₅	Σ 62
My inkluzívne: my všetci	5	2	2	2	4	8	4	2	29
My: politici a aktéri s mocou a vplyvom	1	3	3	1	3	9	2	3	25
My: občania a prezident	1	1	0	2	1	2	1	0	8
oblasť Vládnutie: ◦ definovanie národného záujmu ◦ reformy, zodpovednosť a ◦ úlohy vládncich	1	5	1	3	5	7	2	3	27
oblasť Budúcnosť; vyjadrovanie nádeje, vízie	2	0	2	0	2	4	1	2	13
oblasť Materiálna situácia, životné podmienky obyvateľstva	0	0	1	0	2	6	2	0	11
Musíme ako morálne povinnosti a oblasť súžitia spolu: ◦ aktívny postoj k životu ako morálna povinnosť, ◦ morálne záväzky všeobecne, ◦ rešpekt plurality a rôznosti a ďalšie princípy spolužitia ako morálne povinnosti	4	2	0	3	3	8	4	1	25
Musíme ako potreba kriticky posudzovať realitu a ◦ sebareflexia	1	2	2	1	4	6	2	2	20
Musíme ako zodpovednosť voči druhým (aj budúci) ako morálna povinnosť	2	1	0	1	4	4	2	4	18
Musíme vo význame nevyhnutnosti spoločenského vývoja, ◦ medzinár. ukotvenie	3	3	0	1	0	1	0	1	9

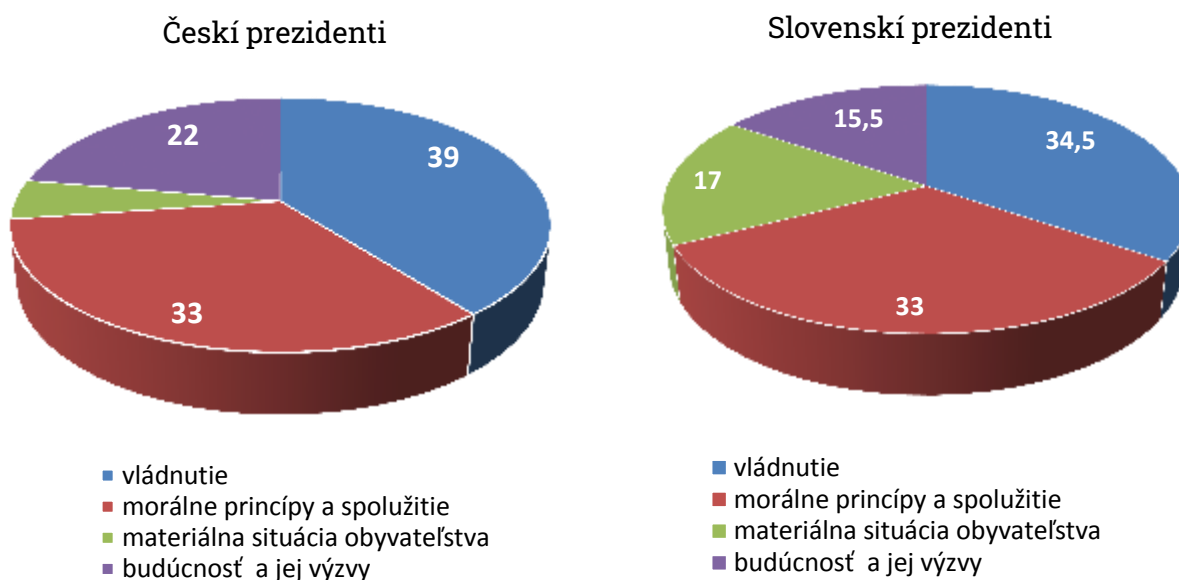
Súčet počtov textových častí obsahujúcich jedno či viac použití výrazu *musíme* (vyjadrujú ich indexy pri iniciálach prezidentov) v príhovoroch českých prezidentov je výrazne nižší ako ich počet v slovenských príhovoroch (18 a 44). Slovenskí prezidenti

v porovnaní s českými významne teda častejšie využívali gramatickú formu, ktorá v tom či onom význame vždy vyjadruje určitú *neodkladne naliehavú potrebu* či úlohu pre spoločnosť, ktorú reprezentujú. Aj toto drobné zistenie výrazného gramatického rozdielu je podľa nás dôležitým doplnením či podporou tvrdenia, že slovenskí prezidenti v sledovaných desaťročiach pociťovali vo významne väčšej miere nespokojnosť a rozpor medzi želaným a skutočným stavom vládnutia, spoločenskej morálky, materiálnej situácie obyvateľstva a vyhliadok do budúcnosti. Vyslovenie musíme prezidentom mohlo slúžiť na vyzývanie a mobilizovanie k zmene či aspoň ku kritickému pohľadu na doterajšie spôsoby vládnutia a prax v určitej oblasti spoločenského života.

a) Oblasti zacielenia *musíme*

V tabuľke č. 3 sme videli, že prezidenti svoje musíme najčastejšie cielili na oblasť, ktorú sme zastrešili termínom *vládnutie*. Slovenskí prezidenti 20 krát, českí prezidenti sedem krát. Keď sa pozrieme na tieto počty ako na podiely z celku zacielení musíme na všetky oblasti, rozdiely v pozornosti slovenských a českých prezidentov k tejto oblasti sa stierajú. Grafické zobrazenie podielov jednotlivých oblastí (obrázok č. 3) dokonca navodzuje klamlivý dojem, že českí prezidenti venovali oblasti vládnutia viac naliehavej pozornosti ako ich slovenskí kolegovia.

Obrázok č. 3 Porovnanie podielu jednotlivých oblastí, ku ktorým smerovalo musíme slovenských a českých prezidentov (v % prepočte ich zastúpenia v kategórii oblasti musíme)

V proporčnom pohľade, aký ponúka obrázok č. 3, českí prezidenti sa väčšmi ako slovenskí s *musíme* zameriavajú na otázky budúcnosti, rovnakým podielom ho cieľia na oblasť morálnych princípov a spolužitia a výrazne menej (v relatívnom aj

absolútnom vyjadrení) na oblasť materiálnej situácie a životných podmienok obyvateľstva. Materiálna situácia obyvateľstva sa v českých príhovoroch spája s musíme len v jedinej časti príhovoru Miloša Zemana, ktorá sa týka cien energie²², kým v slovenských príhovoroch v desiatich častiach. Musíme spájal najčastejšie s materiálnou situáciou a životnými podmienkami obyvateľstva Ivan Gašparovič²³ (6 x), ktorý nastúpil do úradu počas druhej Dzurindovej vlády sústreďujúcej sa primárne na zlepšovanie makroekonomických ukazovateľov, vrátane šetrenia sociálnych výdavkov.

Viac ako tretinu textových častí, ktoré sme kategorizovali ako vládnutie, sme súčasne označovali kódom *musíme vo význame potreby kriticky posudzovať realitu*, zohľadňovať fakty a vykonávať sebareflexiu (pozri tiež tabuľka č. 5 v prílohe približujúca spoločný výskyt kódov). K textovým častiam kódovaným súčasne ako vládnutie, životné podmienky obyvateľstva a musíme vo význame potreby kriticky posudzovať realitu a reflektovať chyby či dôsledky vlastného konania patrí nasledujúca textová časť:

*Dôsledkom častí reformných krokov je aj nárast chudoby a sťažené životné podmienky niektorých sociálnych skupín. Chudoba sociálne vylučuje občanov z bežného životného štýlu. Je to skôr dôsledok zlyhania spoločnosti ako jednotlivca. **Musíme** hľadať cesty a možnosti znižovania takejto situácie. Žiaľ, zatiaľ sa nedarí skĺbiť ochrannú funkciu štátu s motiváciou u ľudí v hmotnej núdzi. Na Slovensku sa dlhodobo obchádza ľudský a právny rozmer chudoby, pretože sú to spojené nádoby s rovnosťou šancí. Musí nám ísť aj o to, aby talentované deti zo sociálne slabších rodín nezostali bez šancí, ale aby sa mohli vzdelávať.* (Gašparovič 2006)

Gašparovičovo musíme je v ukážke vyššie spojené implicitne s *politickým my*, ktorému adresuje kritiku a upozornenie na povinnosť osvojiť si určité úlohy a princípy. My Andreja Kisku, ktorý podobne ako Gašparovič spája vládnutie so životnými podmienkami obyvateľstva, má tiež význam my politici a aktéri (s mocou budovať a reformovať inštitúcie a rozhodovať o distribúcii zdrojov).

*...väčšina ľudí si tiež želá štát, ktorý bude sociálne vnímavý. Ale nie v podobe hesiel a kampaní, ale voči konkrétnym ľuďom, ktorí sa nepriazňou osudu alebo v chorobe ocitnú v neriešiteľnej životnej situácii. Mnohé krajiny - malé, ale aj podstatne väčšie a početnejšie - dokážu zabezpečiť, aby takáto podpora a pomoc bola účinná a adresná - my to **musíme** dokázať tiež.* (Kiska 2015)

²² V tejto časti však musíme slúži Zemanovi väčšmi na posilnenie jeho odporu k európskej politike obnoviteľných energetických zdrojov ako na upozornenie na zodpovednosť vládncích za situáciu obyvateľstva skomplikovanú rastom cien energií: *Pozorujeme prudký nárůst jak cen elektrické energie, tak zemního plynu. Odhaduje se, že tento nárůst bude pokračovat u elektřiny kolem 30 %, u plynu dokonce kolem 50%. Máme-li tento nárůst alespoň zmírnit, **musíme** se vyvázat z takzvaného zeleného údělu pro Evropu, který je podle mého názoru hlavní příčinou nárůstu cen energií. Jestliže odstavíte funkční elektrárnu, snížíte nabídku energie, a při konstantní nebo dokonce rostoucí poptávce je přirozeným důsledkem růst její ceny* (Zeman 2021)

²³ Pri porovnávaní tém či gramatických foriem v príhovoroch slovenských prezidentov je potrebné zohľadňovať, že len Ivan Gašparovič vykonával prezidentský úrad dve volebné obdobia. No aj po tomto zohľadnení Gašparovič najčastejšie cielil svoje musíme na životné podmienky obyvateľstva.

Ak v ukážke vyššie Kiska používa musíme vo význam zodpovednosti ako povinnosti voči obyvateľom štátu, v roku 2017 sa spájanie témy životných podmienok obyvateľstva a vládnutia mení na výzvu ku kritickému uvažovaniu a prehodnoteniu spôsobov spravovania verejných vecí:

*Bude to dôležitý rok, v ktorom sa ukáže, či jedinou a hlavnou odpoveďou štátu na problémy sociálne odkázaných rómskych občanov bude iba represia. Alebo demonštrácia sily. V niektorých miestach potrebujeme viac poriadku, ale potrebujeme aj plán, ktorý osobitne deti postupne vyvedie z nevzdelanosti a biedy. Malých regionálnych príkladov, kde veci už fungujú lepšie, je dosť. Teraz ich **musíme** preniesť do väčších rozmerov. (Kiska 2017).*

Z českých prezidentov musíme zacieľoval na oblasť vládnutia najmä Václav Klaus (v piatich zo siedmich textových častí v príhovoroch českých prezidentov). Klausovo musíme adresované vládě v nasledujúcej ukážke môže čerpať oprávnenie z jeho expertízy akademika, ministra financií a viacnásobného predsedu vlády. My je tu explicitne politické a musíme má význam potreby či povinnosti (vlády) kriticky posudzovať realitu a hľadať možnosti ako zladať rozporné ale dôležité požiadavky obyvateľstva:

*Občané nebudou chtít, aby jim byly zvyšovány daně (což je rozumné, protože se tím krátkodobě nic neřeší a dlouhodobě to jen škodí), ale nebudou se chtít omezovat v tom, co od státu dostávají. Je zřejmé, že jsou tyto dvě snahy vzájemně protikladné a že se nedají současně splnit. Věříme, že díky volbám vznikne vláda, která bude mít sílu a odvahu tento hlavolam vyřešit ku prospěchu nás všech, občanů České republiky. **Musíme** se však do toho dát. Místo zabývání se dnešními problémy tohoto typu se stalo jistou módou utíkat do budoucnosti a zabývat se rokem 2050 či dokonce rokem 2100. Někteří politici se spoléhají na to, že účty za jejich dnešní chování, za jejich fantazírování a nerealistické sliby nebudou ke splácení předloženy jim. (Klaus 2010)*

Hybridnú oblasť spoločenskej morálky a spolužitia s výnimkou Miloša Zemana, ktorý sa morálnym stavom spoločnosti v svojich príhovoroch nezaoberal (pozri Kusá 2025b), spájajú s musíme všetci prezidenti. Najčastejšie na túto oblasť zacieľoval musíme Václav Havel (v štyroch textových častiach zo siedmich, v ktorých použil výraz musíme) a Ivan Gašparovič (v ôsmich z osemnástich).

*Nesmí nám být jedno, co se děje kolem nás, jakou tvář má naše země a její krajina, naše města a obce; nemůžeme myslet jen na to, abychom měli dobrý dům a garáž, ale **musíme** myslet i na to, co je obklopuje; nemůžeme hájit jen zájmy své firmy či svého povolání, ale **musíme** mít ohled i k zájmům ostatních; nemůžeme si myslet, že existuje jen Česká republika, ale **musíme** vědět, že existuje i Kosovo, Čechensko, Somálsko, Rwanda, Východní Timor, ale i Tibet (...), Kuba, Severní Korea a těžce v této době zkoušená Venezuela; **musíme** rozpoznávat a ctít kvalitu a pestrobarevnost života a vážit si lidské pospolitosti, solidarity a společné tvůrčí vůle jakožto hodnot nepoměrně vyšších, než jsou jen čisté zisky. (Havel 2000)*

V ukážke z Havlovho príhovoru sa oblasť ľudského spolužitia nespája len s musíme, ktoré sa týka zásad spolužitia medzi ľuďmi (nesebeckosť, úctu a ohľaduplnosť k druhým ľuďom), ale aj s *musíme vo význame morálnej zodpovednosti za dobro iných ľudí*, aj tých najvzdialenejších. Túto výzvu, naliehavé musíme Havel adresuje všetkým občanom, každému z nás bez rozdielu. Havlovo inkluzívne my je tu kolektivitou individualizovanej zodpovednosti za ostatných.

Havel výzvy k ohľaduplnosti k druhým, vrátane vzdialených obyvateľov planéty neodôvodňuje odkazom na ich ťaživé životné podmienky (hoci názvy viacerých štátov spomínaných v textovej časti e sú takmer ich synonymom) ale formuluje ich ako univerzálne morálne princípy. Gašparovič na rozdiel od Havla spája apely na medziľudskú solidaritu s obrazom tých, ktorí solidaritu potrebujú. Gašparovič spočiatku svoje musíme týkajúce sa nepriaznivých životných podmienok obyvateľstva formuloval ako výzvu ku kritickému uvažovaniu či priznaniu stavu vecí ako morálnej povinnosti. Nepriamo ju adresuje vláde a ďalším aktérom s mocou a expertízou väčšou ako má prezident.

*Už niekoľko rokov **musíme** konštatovať, že stále pretrvávajú veľké regionálne rozdiely, že značná časť našich rodín má finančné, sociálne a niekedy priam existenčné problémy. Ťažká je situácia dôchodcov i mladých rodín. Napokon svedčia o tom stovky často až zúfalých listov, ktoré od Vás dostávam. Verte, nečítajú sa mi ľahko, najmä ak nepoznám odpoveď, ktorá by ľuďom v núdzi pomohla.* (Gašparovič 2005)

Gašparovič sa v tejto časti spája v inkluzívnom my s obyvateľstvom aktom uznania existencie problémov, ktoré ťažia *značnú časť našich rodín* a prejavením účasti s nimi. Aj v nasledujúcej ukážke príhovoru roku 2009 adresuje výzvu k väčšej medziľudskej solidarite nám všetkým ako vec našich morálnych záväzkov.

*Viac ako doteraz **musíme** prejaviť aj naše sociálne cítenie. Pomáhajme tým, ktorí sú na pomoc odkázaní. Všímajme si ich, podajme im pomocnú ruku. Aj tým, ktorí ju nečakajú, lebo v ňu prestali veriť. Venujme sa osamelým, starým a chorým. Vážme si tých, ktorí sa dokážu obetovať pre iných.* (Gašparovič 2009)

Pocit rovnocennosti či rovnosti a projektovanie spoločnej budúcnosti sú dôležitými predpokladmi solidárnych vzťahov a indikátormi súdržného spoločenstva (Couch 1989: 133). Hovorenie prezidentov o budúcnosti v prvej osobe plurálu signalizuje ich snahu spájať obyvateľstvo spoločnou víziou či nádejou, že navrhované riešenia sú prispievajú k budúcemu zlepšeniu života všetkých bez rozdielu. Slovenskí a českí prezidenti pri hovorení o krokoch a úlohách na ceste k lepšej budúcnosti mierne častejšie svojím musíme implikujú my politikov a ďalších aktérov s mocou a vplyvom (7 x) ako inkluzívne my (6 x). Príkladmi musíme adresovaných politickému my sú nasledujúce časti z príhovorov Schustera, Čaputovej a Zemana.

*Jediným strategickým bohatstvom malého Slovenska je um a zručnosť jeho obyvateľov. **Musíme** preto viac investovať do vzdelania, vedy, kultúry a výskumu. Len*

tak dosiahneme uplatnenie tohto nášho najväčšieho bohatstva. Prístup k vzdelaniu by sa nemal stať výsadou bohatých, ale právom schopných a talentovaných.
(Schuster 2004)

*

*Potrebujeme spojiť sily, aby sme nepremárnili bezprecedentnú pomoc v podobe Fondu obnovy. Miliardy eur, ktoré v nasledujúcich rokoch môžeme získať z Európskej únie na Slovensko, nám pomôžu nielen odstraňovať následky krízy, ale aj riešiť príčiny našej zraniteľnosti a slabej odolnosti. Pred nami je rok, keď sa **musíme** nielen postaviť na nohy, ale aj správne vykročiť.* (Čaputová 2021)

Ak Schuster spája lepšiu budúcnosť Slovenska so všeobecnou potrebou investovať do vzdelania a podpory oblastí ľudskej tvorivosti²⁴, Čaputová vyzdvihuje význam konkrétného nástroja, Fondu obnovy. Pripomína tiež potrebu spolupráce politických aktérov (*potrebujeme spojiť sily*) pri správnom využití (*nepremárnení*) tejto šance. Zeman v nasledujúcom argumente o východiskách, ktoré je nutné rešpektovať v záujme (udržateľnej) budúcnosti, spája musíme s definovaním národného záujmu. Z ukážky, ktorá pochádza z jeho posledného príhovoru v role prezidenta, je zrejmé, že musíme je tu skôr rečníckym obratom: túto úlohu pre politické my vzápätí hneď rieši a definuje parametre národného záujmu ako posolstvo pre ostatné (a budúce) zložky politického my.

*Jako prezident republiky jsem se v první řadě snažil hájit České národní zájmy, a **musíme** si definovat, co to národní zájem je. Česká republika je malý až střední stát, kde osmdesát procent hrubého domácího produktu je tvořeno exportem. Naším národním zájmem, kvůli zvyšování ekonomické výkonnosti, a tedy i životní úrovně, je tedy podporovat export, prosazovat ekonomickou diplomacii a mít korektní vztahy s, pokud možno, všemi významnými zeměmi světa.* (Zeman 2022)

Zemanovo vymedzenie národného záujmu Českej republiky národohospodárskymi parametrami, ktoré je určené politickému my a je nutné ho v záujme prosperujúcej budúcnosti Česka rešpektovať,²⁵ sa značne odlišuje od uvažovania o budúcnosti ako vytváraní nádeje z Havlovho druhého príhovoru ako hlavy štátu samostatnej Českej republiky. Už tým, že Havel ho adresuje inkluzívnemu my a argumentuje v ňom o zmysle a dôležitosti inkluzívnej práce na spoločnej predstave či vízii budúcnosti.

*Naděje není jednou daný projekt, podle kterého pak už jen bezstarostně žijeme a pracujeme. **Musíme** ji trvale hledat, tvořit, formulovat a pěstovat. I naděje je práce. Práce možná obtížná, ale přesto stokrát radostnější, než život bez ní, pro který má čeština výstižné slovo živoření.*

²⁴ Schuster túto výzvu adresoval politickému my v období uprednostňovania finančných stimulov pre príchod zahraničných firiem na Slovensko a budovanie nových pracovných príležitostí.

²⁵ Prezidenti v príhovoroch o úlohách adresovaných a vykonateľných politickým my zároveň informujú všetko obyvateľstvo, ktoré v demokratických spoločnostiach tiež potrebuje byť presvedčené o dôležitosti týchto úloh ako úloh prospievajúcich všetkým, ak má vládu a ďalšie zložky politického my pri ich vykonávaní podporovať a vyžadovať skladanie účtov.

Vytvořit takovouto vizi nemůže být pouze úkolem vlády. Musí jít o výsledek obecného politického a vůbec společenského konsensu založeného na vůli, práci a dialogu mnoha hospodářských subjektů i subjektů občanské společnosti, včetně rozmanitých vědeckých pracovišť. Vláda pak musí k takto vytvořené vizi při své práci přihlížet.

Smyslem této vize není totiž jen nabídnout lidem určitou zřetelnější vyhlídku, ale především dát orientační pozadí nejrůznějšímu legislativnímu i exekutivnímu rozhodování: o mnoha věcech pak nebude nutné rozhodovat ad hoc, na základě vždy znovu otevírané a nutně jen dílčí či nahodilé diskuse, která může snadno vést k tomu, že ten či onen její závěr je v rozporu s úplně jiným závěrem, učiněným v jiné době a nad jinou věcí.

*Vše, co pozoruji, co slyším a co mi odkrývají rozmanité zkušenosti, mi potvrzuje, že toto je cesta, kterou **musíme** v nadcházející době jít.* (Havel 1995)

b) Významy musíme

V tejto časti predstavujeme štyri významy prezidentského musíme, ktoré sme identifikovali preskúmaním textových častí novoročných príhovorov slovenských a českých prezidentov obsahujúcich pomocné modálne sloveso musíme. Prezidentské musíme je, ako sme videli v tabuľke č. 3, najčastejšie spojené s celou škálou morálnych povinností týkajúcich sa spolužitia s inými ľuďmi a tiež princípov ako aktívny postoj k životu. Okrem tejto hybridnej kategórie, do ktorej sme zaradili niekoľko druhov morálnych povinností či princípov, sme ako osobitnú kategóriu musíme vytvorili *musíme zodpovednosti za seba a voči druhým* ako morálnej povinnosti. Textové časti, ktoré sme zaradili do tejto kategórie musíme, sme často (8 z 18) zaraďovali aj do tejto kategórie, no zachovať ju ako osobitnú kategóriu bolo dôležité aj preto, že v tretine textových častí sa apely na zodpovednosť týkali vlády a ďalších aktérov disponujúcich mocou a vplyvom. *Význam nevyhnutnosti a zmierenia si či prispôsobenia prijatia osudu* je podľa našich zistení najmenej častým prezidentským významom musíme. Na okraj ho „vytláča“ prevažujúci dôraz prezidentských novoročných príhovorov na aktívny a zodpovedný prístup k životu, ktorý môže, do istej miery, byť súčasťou rituálu novoročného povzbudzovania obyvateľstva dávania nádejí do nového roku. Možno to vyznieva ako paradox, ale niektorí prezidenti predstavujú aktívny prístup a tiež zodpovednosť ako nevyhnutnosť a jedinou možnosť pre obyvateľstvo.²⁶

Druhou najpočetnejšou kategóriou významu musíme *ako potreba* kritického posudzovania reality ako aj vlastných schopností. Kategóriu potreby je možné pri analýze iných typov komunikácie odlišiť od významu musíme ako nátlaku či chcenia. V prezidentských príhovoroch to možné nie, respektíve takéto významy musíme sú nepravdepodobné. Vzhľadom na typ verejnej reči adresovanej všetkým spoluobčanom a spoluobčiankam, ktorí nie sú voči prezidentovi v poriadenej postavení a povinní

²⁶ Príkladom je pasáž z príhovoru Rudolfa Schustera, ktorú uvádzame v poznámke pod čiarou č. 20.

jeho apelom vyhovieť í a tiež vzhľadom na obmedzené právomoci prezidenta voči politickým aktérom ako vláda, parlament, môžeme tento význam vylúčiť. Prikláňame sa teda k možnosti, že prezidenti sa použitím musíme usilujú artikulovať najmä nejaký druh rozpoznannej *potreby*, ktorú by politici či obyvateľstvo mali prijať a snažiť sa ju naplniť.

Musíme ako rôznorodé morálne záväzky k sebe a k spolužitiu s druhými ľuďmi

Ako sme už spomenuli, výzvy k aktívnemu životu sú dôležitou zložkou kategórie musíme ako morálnych povinností k sebe a k spolužitiu s druhými. Ich univerzálny charakter, podobne ako charakter ďalších povinností týkajúcich sa ľudského spolužitia vysvetľuje ich časté spájanie s inkluzívnym významom *my, my všetci*.

*Stabilita a prosperita štátu, zlepšenie spoločenskej atmosféry, ako aj zlepšenie podmienok nášho života však nie je len vecou vlády a verejných činiteľov. My všetci vlastnými aktivitami, podporovaním vzájomnej dôvery a solidarity, potláčaním egoizmu, závidi a upevňovaním žičlivosti sa na tom **musíme** podieľať. Skončíme s nevraživosťou a nenávisťou a prejavme veľkorysosť a veľkodušnosť. Všetko, čo obmedzuje slobodu ducha, slobodu občana vedie k izolovanosti a nakoniec k duchovnému ochudobňovaniu človeka i spoločnosti.* (Kováč 1995)

Kováč v tejto časti dáva do súvislosti stav spoločenskej morálky s prosperitou štátu a zlepšením životných podmienok. Vytvára tým racionálne zdôvodnenie svojich výziev k aktívnemu životu a zlepšovaniu medziľudských vzťahov. Súčasne tým rozptyľuje zodpovednosť za spoločenské problémy medzi „nás všetkých“.

Aj Havel v nasledujúcej ukážke spája aktívne konanie pri „naplňovaní nádeje“ s aktívnym konaním všetkých. Naznačuje však diferencovanú zodpovednosť, vyššiu u tých, ktorí majú vplyv a nekonajú, preto tu možno rozpoznať *my* spájajúce prezidentov a občana

*Naději máme. Jsem si tím jist dnes víc než kdykoli dosud. Nemůžeme však čekat, až se tato naděje naplní. **Musíme** ji naplňovat sami. Byť třeba i tím, že zatřeseme všemi, kteří mají sice vliv, ale dřímají, místo aby jednali.* (Havel 2000)

Musíme vo význame povinnosti dodržiavať morálne záväzky a princípy sa len v dvoch textových častiach spájajú s politickým *my*, teda prezidenti ich adresujú vláde a ďalším aktérom s mocou a vplyvom. Jedno také morálne musíme vyslovené implicitne na adresu vlády vyslovil v súvislosti s komplikáciami prístupu Slovenska do Európskej únie (vo volebnom roku 1998) prezident Kováč:

*Princíp vzájomného rešpektu nám teda prikazuje, že aj my **musíme** byť demokratickým partnerom, rešpektujúcim všeobecne uznávané spoločenské a politické zásady a hodnoty, aby nás demokratická Európa tiež prijímala ako rovnocenného partnera.* (Kováč 1998)

Musíme ako potreba kriticky uvažovať, zohľadňovať fakty a potreba sebareflexie

Musíme vo význame *potreby nezatvárať oči pred neprijemnými faktami* a ako výzvy ku kritickej sebareflexii vlastných nedostatkov je druhé najčastejšie v príhovoroch slovenských a českých prezidentských príhovoroch. Tento význam podľa nás logicky súvisí s rozsahom kompetencií slovenských a českých prezidentov. Kompetencie im umožňujú stať sa miestom kumulovania poznania o situácii v mnohých oblastiach života spoločnosti, vrátane poznania medzinárodných súvislostí a porovnaní, no zároveň ich stavajú len do úlohy komentátora, poradcu či kritického mentora aktérov s mocou rozhodovať, a tiež obyvateľstva ako celku, ktoré o časti takýchto aktérov rozhoduje vo voľbách.²⁷ Vykonávanie role kritického mentora či radcu je plne oprávnené racionálnym princípom vychádzať v konaní z dôkladného poznania jeho podmienok, vlastných schopností a tiež dôsledkov konania. Prezidentské musíme v tomto význame a adresované politickému my (v polovici všetkých takto kódovaných textových častí) však môže byť dôsledkom názorových nezhôd a aj podnetom napätia vo vzťahoch prezidenta, vlády a parlamentu.

*...to svedčí o tom, že vyspelá Európa nás zatiaľ nevníma ako hodnoverného a demokraticky vyspelého partnera. Je to neúspech vládnej politiky a my si to **musíme** čestne priznať.* (Kováč 1998)

Potrebu čestne si priznať neúspech Kováč adresuje explicitne vláde a aktérom zodpovedným za realizáciu jej politiky vedúcej ku komplikáciám prístupového procesu do Európskej únie. V druhom pláne je to aj výzva voličom, ktorí budú v danom roku rozhodovať o pokračovaní alebo výmene vlády. Aj Zeman musíme kritického zváženia faktov smeruje v prvom rade k politickému my, ktoré je oprávnené robiť zásadné rozhodnutia uvedeného typu, no zároveň aj mentoruje (vzdeláva) obyvateľstvo:

*Jestliže jsme vystaveni tlaku na to, abychom podíl obnovitelných zdrojů zvýšili, **musíme** si uvědomit, že jsou to zdroje nestabilní, protože slunce někdy svítí a někdy nesvítí, vítr někdy fouká a někdy nefouká, a tak tyto zdroje musíme stejně zálohovat klasickými elektrárnami.* (Zeman 2019)

Musíme ako prevzatie zodpovednosti za svoj život a podmienky života iných

Princíp zodpovednosti za vlastný život sa od roku 1990 vyzdvihuje vo vládných dokumentoch a verejných rečiach politikov ako étos charakterizujúci novú slobodnú éru.²⁸ Musíme vo význame prevzatia zodpovednosti za svoj život a dôsledky svojich

²⁷ Napríklad, keď Zuzana Čaputová hovorí o ťažkej situácii mladých ľudí, dá sa predpokladať, že svoje výzvy musíme adresuje v prvom rade rodičovskej a staršej vekovej kategórii. Samozrejme, súbežne tým informuje aj mladú generáciu o zastupovaní či obhajovaní jej záujmov.

²⁸ Objavuje sa už v programovom vyhlásení federálnej vlády Čaldu (1990): *trhová ekonomika vyžaduje, aby sme prekonalí predstavy, že štát plne zodpovedá za zárobky, zdravie, dôchodky alebo bývanie každého jednotlivca. (...) Trhová ekonomika vyžaduje, aby si každý občan uvedomil, že v prvom rade on sám zodpovedá za svoj osud.*" (PVV 1990: 3) Príznačným zhrnutím následne dlho rozvíjanej ideologickej schémy charakterizujúcej istoty prednovembrového režimu ako dusiace slobodu a tvorivosť a ako protiklad osobnej zodpovednosti sú úvodné slová v ukážke z Havlovho príhovoru z roku 1996 na s. 23.

činov pre druhých a spoločnosť a tiež vo význame zodpovednosti za dôstojnosť a prijateľné životné podmienky vzdialených sme najčastejšie identifikovali v častiach príhovorov Havla, Schustera, Gašparoviča, Kisku a Čaputovej. Ako môžeme vidieť v tabuľke č. 5 v prílohe, výzvy prezidentov k zodpovednosti sa v dvoch tretinách textových častí spájajú s inkluzívnym my, teda naznačujú nám všetkým, že máme zodpovednosť za stav určitej oblasti spoločenského života.

*Vďaka odvahe, spoločnému úsiliu mnohých ľudí a schopnosti správne sa rozhodnúť v kritických okamihoch sme súčasťou modernej, slobodnej, prosperujúcej Európy. Znamená to, že sa už **nemusíme** snažiť? Nie. Keď hovorím, že sme v roku 2018 obstáli, nemyslím tým, že sme vyriešili všetky problémy a odstránili všetky krivdy, ktoré nás trápia. (Kiska 2019)*

Kiska svoje úvahy a rozvíja v kontexte výročí nežnej revolúcie, členstva v EÚ a rekapitulácie vlny protestov po vražde novinára a jeho snúbenice, ktoré viedli k odstúpeniu ministra vnútra a výmene na poste premiéra. V jeho slovách má „nie rezignácii“ a „nie pasivite“ aj význam morálneho záväzku aktívne/odvážne prekonávať prekážky a implikuje My spájajúce prezidenta a občanov.

Tretina výziev prezidentov k zodpovednosti sa spája s politickým my, teda s volaním po väčšej zodpovednosti politikov. Musíme vo význame zodpovednosti sa v týchto textových častiach vyskytuje aj spolu s musíme vo význame kritického uvažovania a zohľadňovania faktov.

Musíme vo významoch zodpovednosti voči ostatným a aktívnej starostlivosti o život spája aj prezidentka Čaputová. Napriek rozmernosti úloh a nerovnakým silám jednotlivcov výzvu adresuje inkluzívnemu my, nám všetkým (poslednej generácii):

*Naplňme ambicióznymi krokmi naše záväzky v oblasti klímy. Sme zrejme posledná generácia, ktorá môže urobiť kroky na záchranu planéty, preto **musíme** konať. Postarajme sa o ochranu našich lesov, o čistotu ovzdušia a o ochranu druhov, ktoré svojou činnosťou ničíme. (Čaputová 2020).*

V roku 2024 výzvu k zodpovednosti Čaputová opäť adresuje inkluzívnemu my. Zdá sa však, že je väčšmi adresovaná rodičovskej a staršej generácii obyvateľstva.

*Naše chyby, našu nevšímavosť a nezodpovednosť totiž bytostnejšie pocíti generácia dnešných mladých, než ich rodičov. **Musíme** byť ukotvení v prítomnosti, ale nesmieme zabúdať, že sa tým nezabavujeme zodpovednosti za budúcnosť (Čaputová 2024)*

Slovenskí prezidenti sa výzvami k zodpovednosti častejšie pokúšajú dvíhať morálku spoločnosti. Takéto zameranie však nemusí byť slovenskou osobitosťou, ale len dôsledkom faktu, že počas desiatich rokov v úrade prezident Zeman morálne úvahy o stave morálky českej spoločnosti len obmedzene (a už vôbec nie v spojení s výrazom musíme) zahŕňal do koncepcie svojich vianočných posolstiev.

Odlíšnosti v predmetnom zameraní výzvy k zodpovednosti za druhých môžeme vidieť v nasledujúcich textových častiach z príhovorov Havla a Klauša.

*...k těmto principům patří odpovědnost nejen za sebe a k sobě, ale i za své spoluobčany a k nim, nejen za svou obec či stát a k nim, ale i za širší lidská společenství a k těmto společenstvím. Česká otázka je otázkou lidskou, říkával Masaryk. Myslím, že **nemusíme** mluvit v každé větě o národu či národních zájmech, ale o to víc bychom se měli zabývat svými bližními, ať už v naší ulici či kdesi na druhém konci světa (Havel 2003)*

Kým Havel zdôrazňuje univerzálnu zodpovednosť každého človeka za seba a za a voči druhým bez rozdielu (rozšírením pojmu blížny na každého človeka), Václav Klaus v roku okrúhleho výročia vzniku Československa vyzýva k zodpovednosti za uchovanie identity, demokratickosti a a prosperity Českej republiky:

*Právě teď, kdy se hranice stávají snadno prostupnými a kdy se nám Evropa a svět plně otevírají (a my jim). Svou identitu si pěstovat a chránit **musíme**, nechceme-li – tak jako tolikrát v minulosti – o svou svobodu přijít. Republiku, kterou naši předkové před devadesáti lety založili, **musíme** budoucím generacím předat svobodnou, demokratickou a prosperující. (Klaus 2008)*

Musíme ako uznanie nevyhnutného

Údaje o počte textových častí zaradených do jednotlivých kategórií významov musíme (Tabuľka č. 3) informujú, že prezidenti najmenej často používali musíme vo význame nevyhnutného či nutnosti zmieriť sa s nevyhnutným. Túto významovú kategóriu sme dokonca mierne „nafúkli“ tým, že sme do nej zaradili aj textové časti, v ktorých prezidenti hovorili o medzinárodnom/globálnom dianí a jeho vplyvoch na situáciu v republike či o aspiráciách prístupového procesu do EÚ. Priamo o dejinných či ekonomických nevyhnutnostiach hovoria len českí prezidenti.

V roku 1996 Havel, narážajúc na rôzne negatívne stránky života v českej spoločnosti hovorí o dejinnej fáze, ktorou česká spoločnosť a jej obyvatelia musia prejsť. Zároveň naznačuje, že skutočné zdroje ťažkostí, ktoré ľudia môžu prežívať, nekorenia v charaktere zmien, ktorými spoločnosť prechádza, ale v nepripravenosti na nároky, ktoré prináša sloboda:

*Rozpadá se celá stavba jistot, o nichž jsme sice věděli, že dusí naši svobodu a tvořivost, ale na něž jsme si přesto do jisté míry zvykli. Dnes a denně jsme všichni stavění před úkoly, které jsou pro nás nové, a dnes a denně **musíme** řešit problémy, které jsme dříve řešit nemuseli. Mnozí z nás asi vůbec netušili, že svoboda je provázena tolika nároky na odpovědnost.*

*Myslím, že klid **musíme** hledat a nalézat především sami v sobě. **Musíme** hledat skutečné příčiny vlastní nervozity a skutečné kořeny problémů, které nás tíží, a sami dělat vše pro to, abychom touto fází dějinného vývoje prošli bez velkých šrámů na duši. Nic naplat: na každém z nás záleží, jak brzy a v jakém stavu se přeneseme do klidnějšího ovzduší. (Havel 1996)*

V závere toho istého príhovoru Havel opäť hovorí o nevyhnutnosti, ktorou fakticky ospravedlňuje negatívne javy sprevádzajúce transformačné obdobie:

*Přeji nám všem, abychom dobře snášeli turbulence, které jsou nevyhnutelné, vědomí si, že jimi proletět **musíme**, chceme-li vůbec někam doletět. A zároveň přeji nám všem, abychom se učili stále lépe zabraňovat turbulencím, které jsou zbytečné* (Havel 1996)

Klaus v novoročnom príhovore nasledujúcom po roku, v ktorom vypukla finančná kríza, nespája svoje musíme s nevyhnutným, naopak vyjadruje presvedčenie, že politické my (vláda a zodpovední aktéri v oblasti českého bankovníctva a finančníctva) sa dopadom finančnej krízy môžu a musia dokázať vyhnúť. Zároveň však konštatuje nevyhnutnú zraniteľnosť otvorenej ekonomiky globálnou ekonomickou situáciou.

Světové finanční krizi se vyhnout můžeme – a musíme – ale jejím dopadům do reálné ekonomiky se vyhnout nelze. Jsme vysoce otevřenou ekonomikou, která je závislá na úspěšnosti svého vývozu. Pokud bude ve světě, a zejména u našich hlavních partnerů, ekonomická aktivita – a spolu s tím i zájem o naše zboží – ochabovat, nemůže se to u nás neprojevit. (Klaus 2009)

c) Implikované významy my

Vo výskumnej literatúre sa plurálu prvej osoby v rečiach predstaviteľov štátu pripisuje (a skúma) najmä vytváranie obrazu názorovej jednoty a kolektívnej zodpovednosti obyvateľstva. Pozornosť sa zameriava politikmi pomenovávané udalosti, úlohy či problémy tak, že sa týkajú obyvateľstva bez rozdielu ako *spoločenstva*. Plurál prvej osoby tiež naznačuje, že politici sú so spoluobčanmi *na jednej lodi* a sú im blízke starosti a potreby tých, ktorých zastupujú.

Tabuľka č. 4 Spoločné výskyty charakteru MY a kódov oblastí a významu musíme

		My inkluzívne (my všetci) Gr=29	My: Politici a ďalší s mocou a vplyvom Gr=25	My: občania a prezident Gr=8
Oblasti zacielenia my	Vládnutie Gr=28	4	20	5
	Budúcnosť, jej vízie a nádeje; Gr=13	6	8	0
	Materiálna situácia obyvateľstva Gr=11	5	5	1
	Spolužitie a morálne princípy spolu: hybridný kód; Gr=24	19	2	4
Významy musíme	Potreba kriticky posudzovať realitu a potreba sebareflexie Gr=20	8	11	4
	Zodpovednosť voči druhým (aj budúcim) ako morálna povinnosť Gr=18	12	6	1
	Nevyhnutnosti spoločenského vývoja Gr=11	3	6	0
Poznámka: Zvýraznili sme početnosti spoločného kódovania kategóriou v riadku, ak sa týkalo viac ako tretiny textových častí kódovaných konkrétnou kategóriou MY. Túto mieru prepojenia my a oblasti zacielenia musíme považujeme za významnú.				

Pozorné čítanie častí príhovorov slovenských a českých prezidentov obsahujúcich modálne sloveso musíme však ukazuje, že „my“, ktoré implikujú ich argumenty, nemajú vždy, a ani nie prevažne, charakter inkluzívneho my. Teda my, ktoré zahŕňa všetkých obyvateľov štátu, bez ohľadu na sociálnu a mocenskú pozíciu. Výrazným podielom sa v nich objavuje My implikujúce politikov a ďalších aktérov s mocou a vplyvom a v menšom zastúpení je aj my zahŕňajúce prezidenta a obyvateľstvo (pozri tabuľky č. 3 a 4). Inkluzívne chápanie my sme rozpoznali v polovici vybraných textových častí príhovorov českých prezidentov, u slovenských prezidentov, ktorí častejšie naznačujú spoločné my s občanmi bez politikov a ďalších privilegovaných aktérov, v mierne menšom podiele (v 44 %).

Politické my, teda politikov a ďalších aktérov s možnosťou vplyvu na rozhodovanie o pravidlách spoločnosti a rozdeľovaní zdrojov ako adresátov musíme, implikuje rovnaký podiel textových častí slovenských a českých príhovorov. rovnakým podielom (43 %) implikoval my a v 13 % (šiestich) textových častiach kontext musíme naznačoval My, ktoré zahŕňalo prezidenta a obyvateľov spojených očakávaniami od vlády či kritikou spravovania verejných vecí.

Inkluzívne my

Viacere textové časti, ktoré sme už uviedli pri približovaní oblastí či významov musíme, boli príkladmi inkluzívneho my. Prezidentské oslovovanie všetkých sa viac ako v polovici častí týka oblasti ľudského spolužitia a morálnych povinností, ktoré s ľudským spolužitím alebo s povinnosťami, ktoré máme voči vlastnému životu a spoločnosti.

Hranice toho, čo je prijateľné povedať nahlas, alebo publikovať na sociálnych sieťach, sú deravejšie. Musíme sa tomu postaviť. V tomto roku, teraz. Nemali by sme robiť nepriateľa z každého kto má iný názor, alebo kritický postoj k tomu, čo robíme. (Kiska 2018).

Inkluzívne my je mobilizované aj výzvami zapojiť všetkých do riešenia problémov. Medzi takéto problémy patrí napr. podľa Schustera rozdelenie spoločnosti a neochota spolupracovať.

Ak chceme nájsť skutočné riešenia týchto problémov, zaistiť stabilitu krajiny, trvalý rozvoj a plnoprávne začlenenie sa medzi vyspelé demokracie, musíme sa predovšetkým zamyslieť nad medziľudskými vzťahmi. Pred rokom som vyzval našu spoločnosť na národné zmierenie. (Schuster 2001)

*

Aby sme neobchádzali úctu k človeku a k svojej vlasti, musíme obnovovať cesty k sebe navzájom. Len cez takéto zomkynanie, upevňovanie nášho štátu budeme schopní odstraňovať aj prekážky, ktoré stoja medzi nami. (Gašparovič 2008)

Inkluzívne my je takpovediac rituálnou súčasťou novoročných želaní adresovaných spoluobčanom.

Milí přátelé, příští rok, doufám, odváne ta pandemie, jako odvála pandemie neštovic nebo dětské obrny. V obou případech pomohlo očkování. Proto znovu vyzývám, nechme se očkovat, nemusí to být zrovna příjemné, ale je to užitečné a pomůžeme tím nejenom sobě, ale především druhým. A až se za rok opět setkáme, bude to setkání daleko radostnější, a proto mně dovozte, abych připil na úspěšný rok 2021 a na to, aby problémy, které musíme řešit dnes, se staly dávnou minulostí. (Zeman 2020²⁹)

Politické my

Politické my implikují pomerne jasne textové časti, ktoré spájajú s musíme úlohy prekračujúce možnosti jednotlivcov a kompetenčne patria zákonodarnej či výkonnej zložke spracovania spoločnosti. K takýmto úlohám patrí strategické budovanie medzinárodných vzťahov štátu. Havel tieto úlohy ozrejmuje všetkému obyvateľstvu ale jeho musíme cieľi k vláde a ďalším orgánom verejnej moci.

Doba obecné radosti z pádu železné opony a z toho, že jsme se všichni vydali cestou k demokracii, definitivně pominula a spolu s ní i víra, že tvorba nového pořádku na našem kontinentě bude snadným úkolem. Nastává čas obtížného zápasu o konkrétní podobu Evropy a o místo jednotlivých zemí v její budoucí architektuře. (...) Co bychom měli v nadcházející době dělat?

Především musíme trvale pracovat na bezpečnostním zakotvení naší země v dnešním neklidně se proměňujícím světě. Svou jistotu vidíme, tak jako mnohé další střeoevropské státy, v Severoatlantické alianci.

Souběžně s tím se musíme připravovat na své členství v Evropské unii. Tento bezprecedentní pokus založit politický pořádek a spolupráci v Evropě na vskutku spravedlivých základech, totiž na rovnoprávnosti všech, je velikou šancí pro Evropu, a tím i pro celý svět a my nemůžeme stát stranou tohoto díla. (Havel 1995)

Politické my sa spája s oblasťou vládnutia v 18 z 25 textových častí. V tretine častí sa spája aj potrebou kritického posudzovania reality.

Dali sme sa cestou reforiem. Nespochybnujem, že je to potrebné. Musíme si ale uvedomiť, že Slovenská republika sa vydala na neprebádané, neisté územie. Každý jeden krok totižto môže byť nebezpečný, a preto treba zvažovať. Vždy predsa existujú viaceré prístupy, treba ich len hľadať. Takáto situácia, keď sa súčasne rozbiehalo niekoľko závažných reforiem, u nás ešte nebola a právom vyvoláva u občanov pocit nedôvery i neistoty z budúcnosti. (Gašparovič 2005)

*

Musíme prezieravejšie než v minulosti zvažovať, akú zadlženosť si môžeme dovoliť, či ako ju korigovať. (Gašparovič, 2009)

My občania a prezident

Spojenectvo prezidenta s občanmi v spoločnom my je väčšinou implicitné. Výnimkou sú niektoré príhovory prezidenta Kováča, v ktorých viac menej otvorene hovorí s občanmi o svojich komplikovaných vzťahoch s vládou. Z jeho nabádania k trpezlivosti

²⁹ Pripomíname, že Zeman svoje posolstvá prednášal počas vianočných sviatkov.

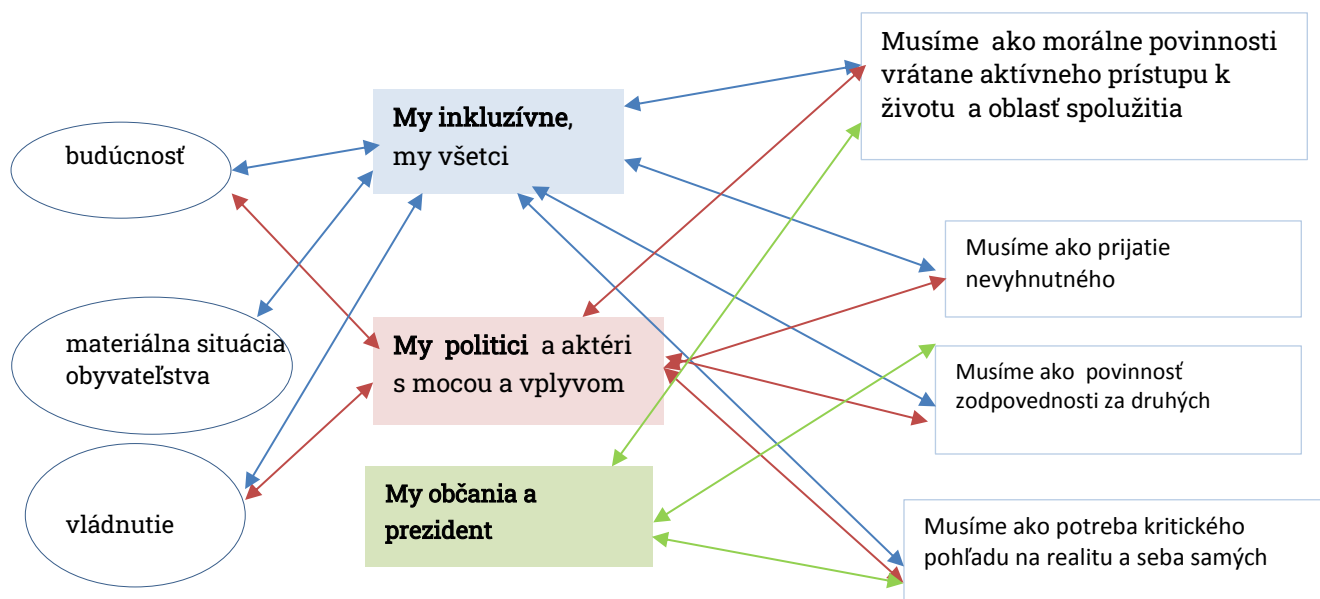
a k rešpektovaniu výsledkov volieb je zrejmé, že predpokladá vo verejnosti kritické naladenie voči vláde.:

*Očakávate, že sa vyjadrím k otázke ako, obnoviť komunikáciu prezidenta s vládnu-
cimi politickými silami, umŕtvenie ktorej nás poškodzuje nielen doma, ale aj v zahra-
ničí. Osobne nevidím reálne východisko v personálnych zmenách na najvyšších po-
stoch. Musíme plne rešpektovať výsledky volieb, rešpektovať súčasnú vládu na čele s
jej terajším predsedom a ďalších vysokých ústavných činiteľov. (Kováč 1996)*

Gašparovič svoje spojenectvo s občanmi vyjadroval viacerými spôsobmi . Vo volebnom roku 2006 aj výzvami k spoločnému hodnoteniu práce politikov vo voľbách:

*...a tom všetkom musíme poctivo a vytrvalo pracovať, musíme hodnotiť aj prácu
politikov, pozeráť na našu spoločnosť realisticky a svoje očakávania dať najavo,
napríklad aj vo voľbách, ktoré nás tento rok čakajú. Dôverujem vám, vážení
spoluobčania, a preto som presvedčený, že v tomto roku sa upevnia tie hodnoty, ktoré
sme si v minulosti vybudovali a že pokročíme i v naprávaní krívd a nešvárov, ktoré
nás sužujú. (Gašparovič 2006).*

Obrázok č. 4 Typy implikovaného MY a ich prepojenia s typmi musíme a oblasťami cielenia musíme

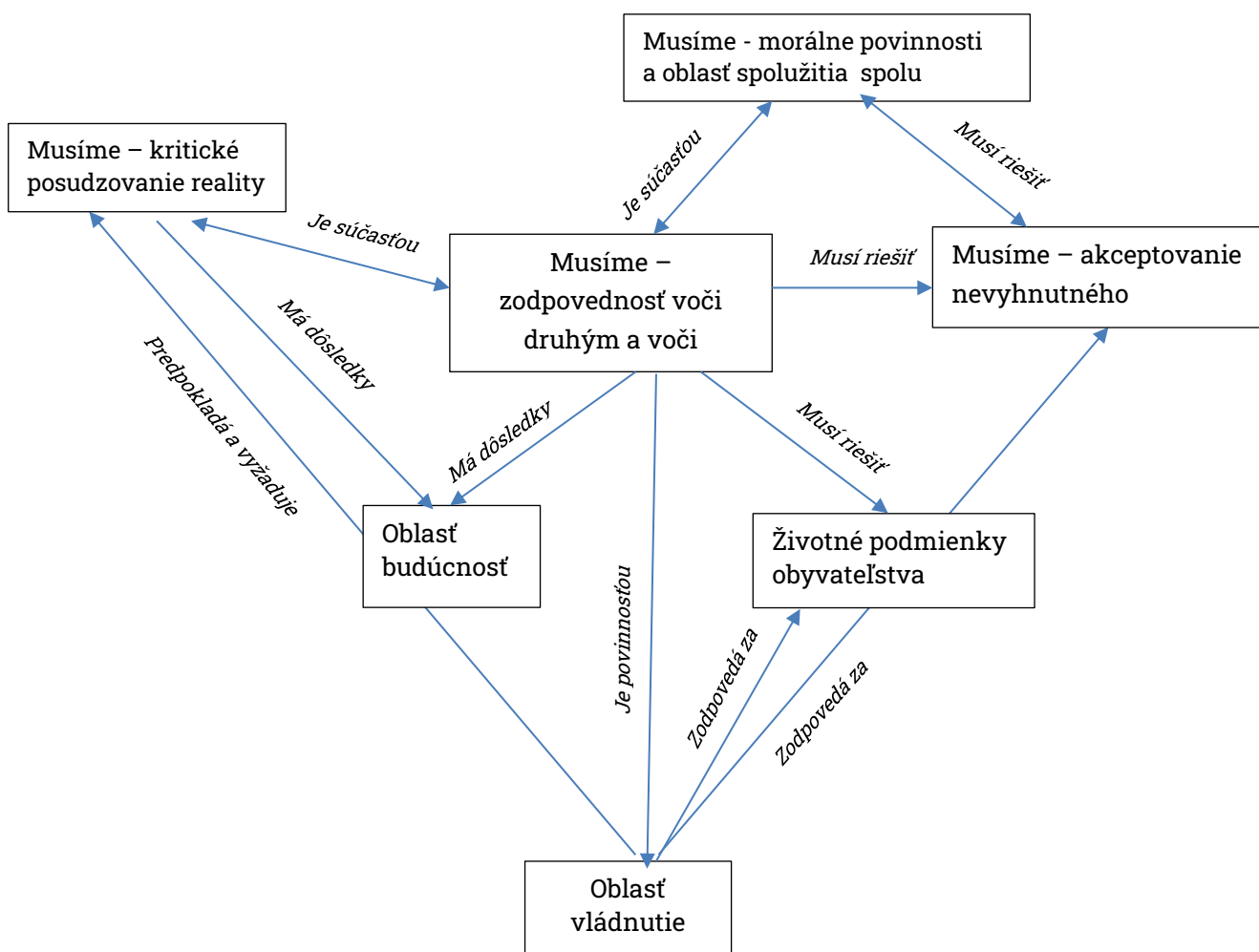

Záver

V tejto štúdii sme predstavili náš rozbor častí novoročných (a vianočných) príhovorov slovenských a českých prezidentov prednesených v rokoch 1994 až 2024, ktorým sme sa pokúsili ukázať, že aj mikro-lingvistická analýza rečovej pragmatiky môže mať sociologickú relevanciu.

Naše skúmanie priniesli ďalšiu podporu zisteniam, že plurál prvej osoby a v tom aj používanie pomocného modálneho slovesa musíme funguje ako nástroj na budovanie vzťahu medzi prezidentom a občanmi. Aj slovenskí a českí prezidenti do prvej osoby plurálu, svojho MY musíme, najčastejšie zahrnovali všetkých občanov bez rozdielu. V pomerne veľkej miere (43 % textových častí) však prezidentské My musíme implikovalo hlas štátu, respektíve kladlo povinnosti pre vládu a ďalších aktérov s rozhodovacími a právomocami. V niekoľkých častiach príhovorov slovenských (Kováč, Gašparovič, Kiska) ale aj českých (Havel, Klaus) prezidentské MY musíme spája prezidentov s občanmi požiadavkami voči vláde a ďalším orgánom moci.

Obrázok č. 5 Schéma vzťahov medzi oblasťami zacielenia musíme a významami musíme v príhovoroch slovenských a českých prezidentov

Podľa našich zistení prezidenti v rôznych kontextoch dávajú slovu musíme iný význam. Najčastejšie malo význam morálnych povinností, ďalej potreby kritického zohľadňovania faktov, prijímania zodpovednosti. Najmenej často bolo použité vo význame nevyhnutnosti, ktorú treba strpieť alebo sa s ňou naučiť žiť.

Už počty výskytu slova musíme ukázali výrazné rozdiely medzi slovenskými a českými novoročnými príhovormi. Slovenskí prezidenti v porovnaní s českými významne častejšie siahali po tomto gramatickom tvare, ktorý v tom či onom význame vždy vyjadruje *neodkladnú naliehavosť* a úlohu pre obyvateľstvo štátu, ktorý reprezentujú.

Aj na základe tohto porovnania môžeme usudzovať, že slovenskí prezidenti počas sledovaných desaťročí pociťovali vo významne väčšej miere nespokojnosť a rozpor medzi želaným a skutočným stavom vládnutia, spoločenskej morálky, materiálnej situácie obyvateľstva a vyhliadok do budúcnosti. Vyslovenie musíme im mohlo slúžiť ako symbolická výzva a mobilizovanie k zmene či aspoň ku kritickému pohľadu na doterajšie spôsoby konania a prax v určitej oblasti spoločenského života.

Ďalšie rozdiely medzi slovenskými a českými prezidentmi sú v predmetnom zacielení ich musíme. Slovenskí prezidenti sa ho častejšie spájajú so životnými podmienkami obyvateľstva a povinnosťou vlády prevziať zodpovednosť a riešiť nepriaznivú situáciu a tiež častejšie používajú „musíme“ na vyvolanie súcitu a posilnenie solidarity a vzájomnosti medzi ľuďmi. Z českých prezidentov zdôrazňoval princípy morálnych povinností voči vlastnému životu a voči blízkym aj vzdialeným druhým takmer výhradne Havel. Klaus a Zeman spájali musíme predovšetkým s ekonomickými témami a národnými záujmami v globalizovanom svete.

Aj keď rozbor kontextov používania (prvej osoby plurálu) pomocného modálneho slovesa musieť naznačuje zaujímavé rozdiely v prezidentských chápaniach spoločenskej situácie a tiež charakteru a kompetencií spoločného my, prináša len fragment možného poznania toho, ako prezidenti približujú obyvateľstvu, čo je v jeho moci, čo je v moci vlád a čo je nevyhnutnosťou či zvonka kladenou povinnosťou. Okrem výrazu musíme prezidenti svoje tvrdenia o možnom a nutnom, svoje výzvy ku konaniu či akceptovaniu nevyhnutnosti, vyjadrovali a vyjadrujú celou paletou modálnych slovies ako môžeme, začnime, pokúsme sa a podobne (dobrým príkladom je ukážka z príhovoru Václava Havla v roku 1999).

... s překvapivou rychlostí vystává na obzoru našich dní obrys nového tisíciletí. Pokusme se nadcházejícímu věku přibližovat pokorně, s úctou ke všemu skvělému, čeho různé lidské kultury v uplynulých tisíciletích dosáhly, a s pocitem odpovědnosti za to, že toto dědictví zůstane uchováno a bude se dál rozvíjet v prostředí planetárního porozumění. Pokusme se přijmout ideu světa beze zdí mezi lidmi různých náboženství, různé barvy pleti, různých tradic a zvyklostí, různých jazyků a temperamentů. Pokusme se pochopit odpovědnost každého z nás za budoucí osudy lidského rodu jako organické součásti všeho, co na této Zemi vzniklo a vzniká a co spolu tvoří velký zázrak bytí. (Havel 1999)

Naše skúmanie otvára ďalšie otázky o dôvodoch, vonkajších kontextových tlakoch a obmedzeniach, ktoré podnecovali a podnecujú slovenských prezidentov, aby sa

zaoberali otázkami hodnôt a spoločenskej morálky a aby imperatívnym „musíme“ prevrávali obyvateľstvu do svedomia a vyzývali ho k náprave.

Preskúmanie týchto a ďalších aspektov a efektov využívania gramatických foriem v politickej komunikácii presahuje naše možnosti. Dúfame však, že náš pokus ukázať spoločenskú relevanciu niečoho takého samozrejme ako gramatické javy môže zaujať kolegov a kolegyné skúmajúcich politický diskurz či kolektívne identity.

Zdroje

- BODNÁROVÁ, M., 2016. Osobné zámená ja a on v komunikačných súvislostiach . Jazykovedný časopis 67 (2): 107-124.
- COE, K., NEUMANN, R., 2011. The Major Addresses of Modern Presidents: Parameters od a Data Set. *Presidential Studies Quarterly* 41(4), 727-751.
- COUCH, C., J., 1989. Social Processes and relationships. A Formal Approach. General Hall Inc., New York
- CRUWYS, T., HALFORD, W. K., et al., 2023. Measuring „we-ness“ in couple relationships: A social identity approach. *Family Process* 62: 795–817.
- FAIRCLOUGH, I. – FAIRCLOUGH, N., 2012. Political Discourse Analysis. A method for advanced Studies. Abington: Routledge
- FETZER, A., 2014. “Judge us on what we do”: The strategic use of collective we in British political discourse. In T. S. Pavlidou (Ed.), *Constructing Collectivity: ‘We’ across Languages and Contexts*. Amsterdam: Benjamins: 331-350.
- GOFFMAN, E., 1999/1959. Všichni hrajeme divadlo. Sebe prezentace v každodenním živote. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.
- GOFFMAN, E., 2003 (1978). Stigma. Poznámky o způsobech zvládání narušené identity. Praha: Slon, sociologické nakladatelství.
- HALLIDAY, M. A. K., 2014 (1985). Halliday's Introduction to Functional Grammar. 4th edition. Revised by Christian M.I.M. Matthiessen. Routledge.
- HARRÉ, R., 2014. Preface. In Theodossia-Soula Pavlidou (Ed.), *Constructing Collectivity: ‘We’ across Languages and Contexts*
- IÑIGO-MORA, I., 2004. On the Use of the Personal Pronoun we in Communities. *Journal of Language and Politics* 3: 27-52. 10.1075/jlp.3.1.05ini.
- KARAN, A., et al., 2019. Meta-analytic evidence that we-talk predicts relationship and personal functioning in romantic couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36, 2624–2651. [https:// doi.org/10.1177/0265407518795336](https://doi.org/10.1177/0265407518795336)
- KRÁTKY Slovník slovenského jazyka. 4. vydanie, 2003. Bratislava: JÚLŠ SAV.
- KUSÁ, Z. 2022. Příroda a životné prostredie v novoročných príhovoroch slovenských a českých prezidentov (1994 – 2022). *Working Papers in Sociology*, 2022, č. 1, s. 1-23. ISSN 2453-6970. Dostupné na https://sociologia.sav.sk/pdf/Working_Papers_in_Sociology_012022.pdf
- KUSÁ, Z., 2025a. Demokracia v novoročných príhovoroch českých a slovenských prezidentov. *Sociológia - Slovak Sociological Review* 57(5): s. 410-438. Dostupné na: <https://doi.org/10.31577/sociologia.2025.57.5.15>

- KUSÁ, Z., 2025b. Hodnoty a morálka v politickom diskurze. Bratislava: SÚ SAV, v. v. i. dostupné na
- ORAVEC, J., 1961. Osobné zámená v podmete. Slovenská reč 26: s. 199 – 206. Citované podľa Bodnárová M., 2016.
- PAVLIDOU, T , S. (Ed.), 2014. Constructing Collectivity: 'We' across Languages and Contexts: Amsterdam: Benjamins.
- SIMMEL, G., 1997. Peníze v moderní kultuře a jiné eseje. Praha: Sociologické nakladatelství.
- SKILLING, P, 2011. We must agree on our vision": New Zealand Labour's discourse of globalisation and the nation from 1999-2008. Journal of Language and Politics 10 (1), 68-87.
- WITTGENSTEIN, L., 1979 (1958). Filozofické skúmania. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda.

Príloha č. 1

Tabuľka č. 5 Spoločný výskyt kódov oblastí, významu musíme a charakteru MY

	Budúcnosť, jej vízie Gr 13	Musíme ako Kritické posudzovanie reality Gr =20	Materiálna situácia obyvateľstva gr=11	Musíme ako Morálne záväzky spolu Gr 25	MY inkluzívne gr=29	MY: politici a aktéri s mocou gr=24	MY prezident a občania gr=8	Musíme ako akceptovanie Nevyhnutnosti Gr=9	Vládnutie gr=27	Musíme Zodpovednosť ako morálna povinnosť gr=18
Budúcnosť, jej vízie Gr=13	0	2	3	3	6	8	0	2	6	5
Musíme ako Kritické posudzovanie reality	2	0	3	5	8	8	4	2	10	5
Materiálna situácia obyvateľstva	3	3	0	4	5	5	1	0	4	5
Musíme ako morálne záväzky a spolužitie spolu	3	5	4	0	19	2	4	3	4	8
My inkluzívne (všetci)	6	8	5	19	0	0	0	3	4	12
My: politici a aktéri s mocou	8	11	5	2	0	0	0	6	18	5
My: prezident a občania	0	4	1	4	0	0	0	0	5	1
Musíme ako akceptovanie nevyhnutnosti	2	2	0	3	3	6	0	0	4	1
Vládnutie	6	10	4	4	4	18	5	4	0	6
Musíme ako Zodpovednosť ako morálna povinnosť	5	5	5	8	12	5	1	1	6	0
Poznámka: Zvýraznené čísla upozorňujú na významný počet spoločného označovania textových častí										